

Ekonomie a světová ekonomika

Obsah:

1. Úvod do ekonomie	2
2. Trh a jeho charakteristika.....	4
3. Racionální chování spotřebitele.....	6
4. Výroba a volba technologie	8
5. Náklady, příjmy a zisk	10
6. Dokonale konkurenční firma	13
7. Nedokonale konkurenční firma.....	14
8. Tržní selhání a mikroekonomická úloha státu	16
9. Produkt ekonomiky a jeho měření	18
10. Peníze a jejich role v ekonomice.....	19
11. Trh práce a nezaměstnanost	21
12. Inflace.....	24
13. Fiskální politika.....	26
14. Monetární politika	29
15. Ekonomický růst a hospodářský cyklus	31
16. Vymezení světové ekonomiky	35
17. Zahraniční obchod a vnější obchodní politika	38
18. Mezinárodní měnové vztahy	40
19. Evropská unie	43
20. Integrace a globalizace světové ekonomiky.....	46
21. Postavení České republiky ve světové ekonomice.....	49

1. Úvod do ekonomie

Ekonomie je společensko-vědní disciplína, jejímž hlavním cílem je nalézt a následně také popsat mechanismus, jehož prostřednictvím jsou ve společnosti rozdělovány vzácné zdroje mezi vzájemně si konkurující užití.

Ekonomii členíme na tři relativně samostatné vědní disciplíny: mikroekonomii, makroekonomii a mezinárodní ekonomii. Zatímco **mikroekonomie** je věda, jejímž předmětem studia je chování jednotlivých ekonomických subjektů (převážně domácností a firem, resp. státu) na dílčích trzích, **makroekonomie** analyzuje chování ekonomiky jako celku (předmětem zájmů je například problematika nezaměstnanosti, růstu cenové hladiny, zpomalení dynamiky růstu produktu v ekonomice apod.) a **mezinárodní ekonomie** se věnuje studiu základních souvislostí mezinárodních finančních a hmotných toků a jejich dopadů na národní a světovou ekonomiku. Třebaže první úvahy a pohledy na některé hospodářsko-ekonomické jevy nacházíme již v pracích antických filozofů, počátky moderní ekonomie jako samostatné vědní disciplíny jsou spojeny s rokem 1776, kdy vyšla publikace „Pojednání o podstatě a původu bohatství národů“ britského autora Adama Smithe a zakladatele klasické školy ekonomické teorie. **Adam Smith** je považován za „otce-zakladatele“ mikroekonomie, zatímco základní makroekonomické agregáty vymezil až v roce 1936 ve svém díle „Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz“ **John Maynard Keynes**. Ten je také zakladatelem keynesiánské školy ekonomie.

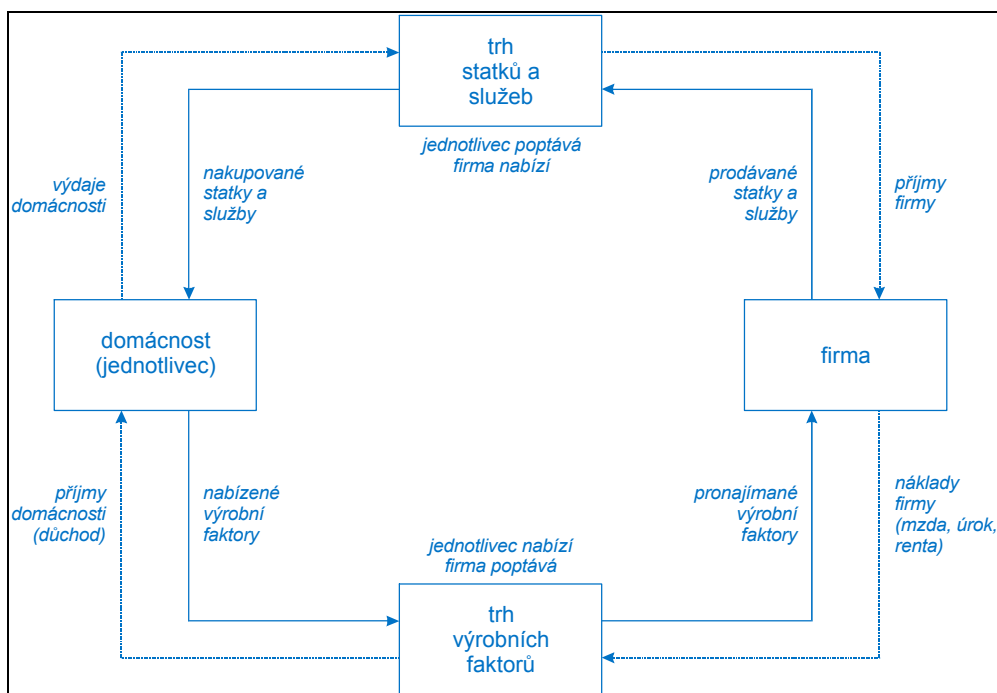
Ekonomii lze rozčlenit také dle předmětu chování a to na ekonomii pozitivní a ekonomii normativní. Jako **pozitivní** označujeme ekonomickou analýzu vysvětlující jednotlivé ekonomické jevy na základě důkladného rozboru faktů, jež lze buďto přímo ověřit na základě dlouhodobých zkušeností, přičemž představitelé tohoto směru odmítají hodnotové soudy. Z daného tedy vyplývá, že v okamžiku, kdy ekonomická analýza vysvětluje jednotlivé ekonomické jevy na základě hodnotových soudů, považujeme ji za analýzu **normativní**. Normativní ekonomie tak poskytuje dané společnosti doporučení a prohlášení typu „co by mělo být, jak by to mělo být“.

K základním principům ekonomie patří jednak **princip porovnání nákladů a užítku**, což je poučka hovořící o tom, že racionálně se chovající ekonomický subjekt by měl realizovat pouze takovou činnost, pro niž platí, že užitek z ní plynoucí převyšuje její náklady a jednak **princip vzácnosti**, podle něhož musí brát ekonomický subjekt při svém rozhodování o krytí svých neomezených potřeb prostřednictvím omezených zdrojů v potaz skutečnost, že zvýší-li

svou spotřebu jednoho zdroje, pak bude pravděpodobně nucen snížit svou spotřebu jiného zdroje.

V rámci ekonomické teorie se velice často pracuje s *ekonomickými modely*, které mohou být formalizovanými nebo neformalizovanými zobrazeními reálně fungující ekonomiky, přičemž jejich hlavním cílem je zjednodušit popisovaný ekonomický systém, a to při zachování podstatných vlastností, stránek a vztahů tohoto systému. Za základní ekonomické modely považujeme *model hranice produkčních možností*, s jehož pomocí jsme schopni nalézt všechny maximálně dostupné kombinace dvou výstupů, které je příslušná ekonomika schopna vyrobit s daným objemem vstupů a s danou technologií a *model ekonomického koloběhu*, jenž schematicky znázorňuje vlastní organizaci jednoduché ekonomiky tvořené pouze dvěma sektory (domácnostmi a firmami), přičemž firmy zde produkují zboží a služby, k čemuž

Obrázek 1 - Ekonomický koloběh



Zdroj: TULEJA, P., MAJEROVÁ, I., NEZVAL, P.: *Základy mikroekonomie*. 1. vyd. Brno: CP Books, a. s., 2005. ISBN 80-251-0603-9.

využívají výrobní faktory, jejichž vlastníky jsou domácnosti, které za důchod získaný z pronájmu těchto výrobních faktorů nakupují vyprodukované výrobky a služby. Výrobky, resp. zboží a služby (výstupy výrobního procesu) označujeme v ekonomii jako *ekonomické*

statky, tj. statky, k jejichž charakteristickým rysům patří jednak vzácnost (omezenost) a jedna užitečnost plynoucí z jejich spotřeby. **Výrobní faktory** (vstupy do výrobního procesu) členíme na primární a sekundární, přičemž za primární výrobní faktor považujeme půdu a práci, kdežto za sekundární výrobní faktor považujeme kapitál a technologii.

2. Trh a jeho charakteristika

Trh je oblastí ekonomiky, ve které dochází k výměně činností a jejich výsledků mezi jednotlivými ekonomickými subjekty prostřednictvím směny výrobků a služeb. Výrobky a služby, které jsou určeny k této směně označujeme jako **zboží**. V rámci ekonomické teorie rozlišujeme tři subjekty trhu, jedná se o **domácnosti, firmy a stát** (uvažujeme-li o otevřené ekonomice, pak čtvrtým subjektem je **zahraničí**). Tyto ekonomické subjekty mohou vstupovat na trh jak ze strany nabídkové, tak ze strany poptávkové. Kvantitativní poměr, ve kterém se určité zboží na trhu směňuje za ostatní, označujeme termínem **směnná hodnota** zboží. Směnná hodnota vyjádřená v penězích se pak nazývá **cena**.

Základní funkcí trhu je **optimální alokace zdrojů**, nebo-li rozdělení výrobních faktorů mezi jednotlivé výrobce tak, aby docházelo k co nejúčinnějšímu využití vzácných zdrojů s ohledem na potřeby ekonomiky. Trh přitom odpovídá na tři základní otázky: **co** vyrábět (a v jakém množství), **jak** vyrábět a **pro koho** vyrábět.

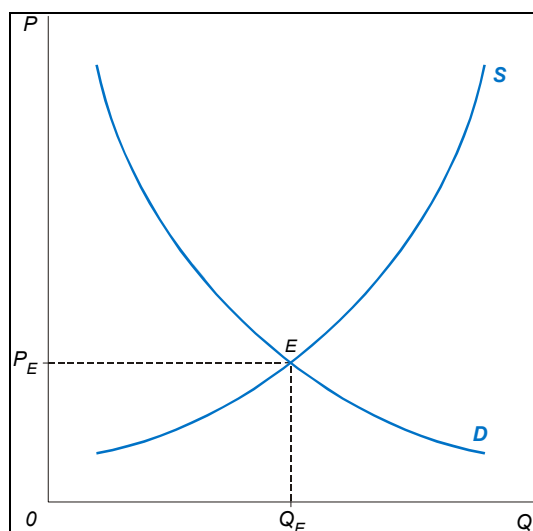
Z hlediska **územního** členíme trhy na trh místní, národní a světový. Z hlediska členění podle **předmětu koupě a prodeje** dělíme trhy na trh produktů neboli trh výrobků a služeb, trh výrobních faktorů a trh peněz. Z hlediska **množství a druhu sledovaného zboží a služeb** členíme trhy na trh dílčí, na kterém se směňuje jediný druh zboží a trh agregátní neboli trh veškerých statků (trh agregátní je kategorií makroekonomickou neboť se jedná o souhrn všech dílčích trhů).

Základními prvky - elementy trhu jsou nabídka, poptávka, cena a konkurence. **Nabídka** (S) vyjadřuje funkční vztah mezi množstvím vyráběné a nabízené produkce a cenou, za kterou jsou ochotni nabízející prodat. Nabídka může být individuální (nabídka jediného výrobce), tržní či také dílčí (nabídka všech firem nabízející jeden druh statku) a celková, neboli agregátní (nabídka celkového objemu zboží nebo služeb od všech výrobců v dané ekonomice). **Zákon rostoucí nabídky** označuje souvislost, kdy s rostoucí cenou roste množství nabízených statků. Nabídka je pozitivně skloněná rostoucí přímka nebo křivka.

Poptávka (D) je funkčním vztahem mezi množstvím poptávané produkce a cenou, za kterou jsou kupující ochotni ji koupit. S rostoucí cenou klesá poptávané množství a naopak a tuto souvislost označujeme jako **zákon klesající poptávky**. Také poptávku členíme na individuální, tj. poptávku jediného kupujícího, tržní, resp. dílčí (poptávka všech ekonomických subjektů po jednom druhu výrobku) a celkovou či také agregátní, která je charakterizována jako celkový objem poptávaného množství všech statků všemi kupujícími v rámci dané ekonomiky.

Průsečík křivek nabídky a poptávky označujeme jako **bod rovnováhy**. Množství produkce, které odpovídá tomuto bodu, označujeme jako rovnovážné množství a cenu jako cenu rovnovážnou.

Obrázek 2 - Rovnováha na trhu



Zdroj: TULEJA, P., MAJEROVÁ, I., NEZVAL, P.: *Základy mikroekonomie*. 1. vyd. Brno: CP Books, a. s., 2005. ISBN 80-251-0603-9.

Rovnováha na trhu nastává tedy v situaci, kdy při dané ceně výrobci prodají takové množství zboží, které prodat chtějí a kupující nakoupí tolik, kolik chtějí spotřebovat. Je-li cena na trhu vyšší než cena rovnovážná, je na trhu více zboží, než kolik jsou ochotni spotřebitelé při dané (vysoké) ceně nakoupit a dochází k **tržnímu přebytku**. Naproti tomu při ceně nižší než rovnovážné (tzv. převaze poptávky nad nabídkou) nastává na trhu **tržní nedostatek** - zboží je na trhu méně, než kolik jsou ochotni při dané (nízké) ceně spotřebitelé nakoupit.

Předpokladem fungování trhu je **konkurence**. Je to proces střetávání různých, většinou protichůdných, zájmů různých tržních subjektů, kdy každý z účastníků sleduje své cíle

zpravidla na úkor ostatních. Rozlišujeme konkurenci na straně poptávky, konkurenci na straně nabídky (cenovou a necenovou), konkurenci napříč trhem a v neposlední řadě konkurenci dokonalou a nedokonalou (ve formě monopolu, oligopolu nebo monopolní konkurence).

3. Racionální chování spotřebitele

Teorie chování, resp. racionálního chování spotřebitele dává odpověď na otázku, co determinuje chování spotřebitele na trhu, tj. proč nakupuju při dané ceně právě takové množství daného statku a ne jiné. Ekonomická teorie, která se zabývá analýzou tohoto chování, se nazývá **teorie mezního užítku** a rozpracování této teorie probíhalo na pozadí tzv. marginální revoluce v poslední třetině 19. století, kdy byla vydána zásadní ekonomická díla umožňující vytvořit nový systém ekonomického myšlení, z něž se postupně formovala nová moderní ekonomická věda, zejména moderní mikroekonomie. Jádrem této teorie je představa, že cílem každého spotřebitele je maximalizace užítku, a že právě **užitek** (subjektivně vnímaný pocit uspokojení) je spolu s disponibilním množstvím finančních prostředků tím rozhodujícím faktorem, který ovlivňuje naše spotřební chování na trhu. K samotné přímé měřitelnosti užítku existují v rámci ekonomické teorie dva přístupy: **kardinalismus** je učením, jenž předpokládá, že užitek je veličinou, již lze měřit v kardinálních jednotkách, tzv. užitcích, kdežto **ordinalismus** je doktrínou, která vychází z předpokladu, že jednotlivé úrovně užítku sice nelze měřit, ale lze je seřadit v ordinální škále. Rozlišujeme celkový a mezní užitek. **Celkový užitek** spotřebitele je součet jednotlivých užítků z každého spotřebovaného množství statků obsažených v příslušném spotřebním koši zatímco **mezní užitek** vyjadřuje užitek získaný spotřebou další dodatečné jednotky daného statku. Nejdůležitější vlastnost mezního užítku je formulována v **zákonu klesající mezní užitečnosti**, který říká, že užitek spotřebitele z uspokojení každého dalšího statku klesá s tím, jak roste stupeň jejího nasycení.

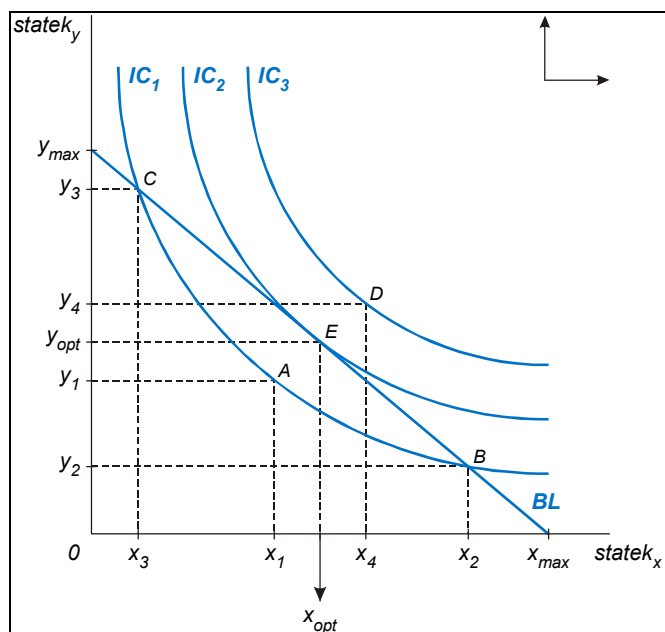
Zjištění spotřebitele, že určitý statek je z jeho pohledu lepší než statek jiný, chápeme jako vyjádření jeho **preferencí**, přičemž platí, že uspořádání těchto preferencí je zachyceno v **preferenční funkci**. Spotřebitelovy preference lze popsat pomocí **užitkové funkce**, což je metoda, na jejímž základě jsou jednotlivým spotřebním košům přiřazována konkrétní čísla, a to tak, aby nejméně spotřební koš získal nejnižší číslo a spotřební koš s největší preferencí získal číslo nejvyšší.

Preference spotřebitele můžeme zachytit pomocí **indiferenčních křivek (IC)**, jež znázorňují všechny spotřební koše, které danému spotřebiteli přinášejí stejnou úroveň užitečnosti.

Soubor těchto křivek pak nazýváme **indiferenční mapou**. Sklon indiferenční křivky vyjadřuje „ochotu“ spotřebitele nahrazovat ve svém spotřebním koši statek y statkem x a v teorii spotřebitele je označován pojmem **mezní míra substituce ve spotřebě**.

Spotřebitel volí tedy takovou kombinaci statků a služeb, která mu umožní maximalizovat jeho užitek, ale současně je toto jeho spotřební rozhodnutí pevně svázáno s jeho finanční situací, tj. výší jeho disponibilních zdrojů (důchodu), a cenami statků a služeb, které nakupuje. **Množina tržních příležitostí** pak představuje soubor všech spotřebních košů, které může spotřebitel získat při dané úrovni důchodu a daných cenách, přičemž její hranici tvoří **linie rozpočtu (BL)**, která tak zachycuje všechny spotřební koše, za něž spotřebitel utratí celý svůj důchod. Sklon linie rozpočtu vyjadřuje „ochotu“ trhu nahrazovat statek y statkem x a v ekonomické teorii je označován pojmem **mezní míra substituce ve směně**. Za **optimální** je považován ten **spotřební koš**, který leží na nejvyšší dostupné indiferenční křivce, tj. spotřební koš, pro nějž platí, že v daném bodě je linie rozpočtu tečnou indiferenční křivky.

Obrázek 3 - Optimální výběr spotřebitele



Zdroj: TULEJA, P., MAJEROVÁ, I., NEZVAL, P.: *Základy mikroekonomie*. 1. vyd. Brno: CP Books, a. s., 2005. ISBN 80-251-0603-9.

Mění-li se cena statku obsaženého ve spotřebním koši, pak se s touto změnou postupně mění také sklon linie rozpočtu, která tak vymezuje nové rovnovážné pozice, jejichž propojením

získáme *cenovou spotřební křivku*, která tak zachycuje všechny spotřební koše, při nichž spotřebitel maximalizuje svou užitečnost v okamžiku, kdy dochází ke změně ceny jednoho ze statků obsažených v tomto spotřebním koši. Vzhledem k tomu, že cenová spotřební křivka ilustruje vzájemný vztah mezi cenou statku a jeho poptávaným množstvím, jsme pomocí této křivky schopni zkonstruovat také *křivku individuální poptávky*. Klesne-li v dané ekonomice cena statku, pak se daný spotřebitel posune po cenové spotřební křivce směrem doprava, přičemž k tomuto pohybu dojde také na křivce individuální poptávky. Změní-li se však spotřebitelův důchod, pak se posune jak cenová spotřební křivka, tak individuální poptávková křivka. Z daného je tedy zřejmé, že *změna ceny vede k posunu po křivce individuální poptávky, kdežto změna důchodu vede k posunu této křivky*. V souvislosti s individuální poptávkovou křivkou považujeme za velmi významný ukazatel *elasticitu poptávky*, která je bezrozměrnou mírou ukazující, jak citlivě reaguje poptávané množství statku buďto na změnu ceny či na změnu důchodu spotřebitele. U individuální poptávky pak rozlišujeme mezi *cenovou, křížovou a důchodovou elasticitou*.

4. Výroba a volba technologie

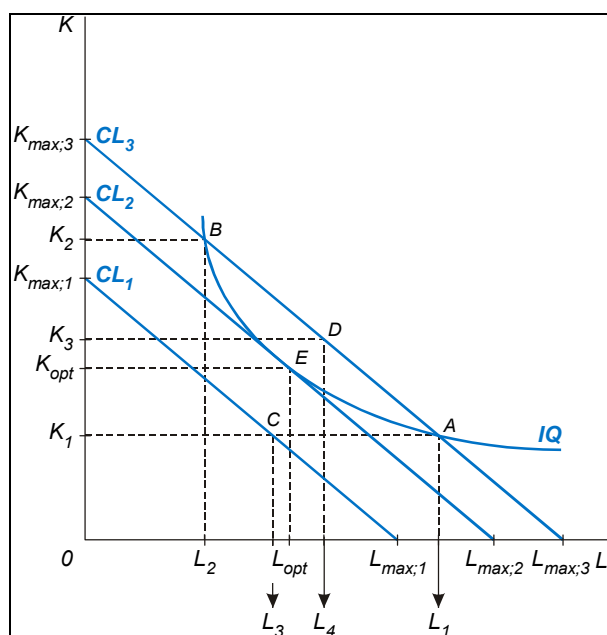
Tradiční (neoklasická) *teorie firmy* analyzuje chování firmy na trhu, přičemž hlavní důraz klade na její rozhodování o objemu a ceně vyráběné produkce a o technologii výroby, a to v situaci, kdy za hlavní cíl firmy považujeme maximalizaci zisku. Každá firma musí v průběhu své činnosti přijmout dvě důležitá rozhodnutí, tj. musí stanovit objem vyráběné produkce a také musí určit cenu, za kterou bude tuto produkci nabízet na trhu. Při těchto svých aktivitách čelí firma tržnímu, ekonomickému a technologickému omezení. Zatímco *tržní omezení* je spjato s výší poptávky po produkovaném statku, ekonomické a technologické omezení mají vztah k vlastnímu procesu výroby. *Ekonomické omezení* lze vyjádřit pomocí nákladové funkce, tj. jedná se o omezení na straně nákladů a *technologické omezení*, jež můžeme znázornit pomocí produkční funkce, což znamená, že toto omezení je spojeno s existencí ohraničeného počtu technologických postupů využitelných ve výrobním procesu. *Produkční množina* je pak souborem všech dostupných kombinací vstupu a výstupu, jež je firma schopna s danou technologií vyprodukovat. Hranici této množiny tvoří již výše zmíněná *produkční funkce*, která tak zachycuje vzájemný vztah mezi maximálním objemem produkce a disponibilním výrobním faktorem.

V rámci analýzy výroby musíme rozlišovat mezi dvěma základními časovými úseky: krátkým a dlouhým obdobím. Za **krátké období** považuje ekonomická teorie takový časový úsek, v jehož rámci existuje pouze jeden výrobní faktor, jehož najímané množství je daná firma schopna měnit, přičemž tento vstup je tak považován za variabilní výrobní faktor, kdežto ostatní vstupy jsou pokládány za fixní výrobní faktory. **Celkový produkt** (TP) pak představuje celkový objem výstupu, který firma při dané úrovni fixního výrobního faktoru vyrobí s různým množstvím variabilních vstupů, zatímco **mezní (fyzický) produkt** (MP) zachycuje dodatečný objem produkce, který firma získá v okamžiku, kdy si pronajme dodatečnou jednotku výrobního faktoru. Poslední významnou kategorií je **průměrný produkt** (AP), který vyjadřuje podíl celkové produkce na jednotku příslušného vstupu. Důležité je, že se v krátkém období prosazuje, od určitého objemu produkce, **zákon klesajících výnosů**, který říká, že pokud firma při výrobě postupně zvyšuje pronajímané množství variabilního výrobního faktoru, který kombinuje s daným množstvím fixního vstupu, pak se od určitého bodu začnou přírůstky dodatečného produktu postupně snižovat. **Dlouhé období** tato teorie charakterizuje jako časový úsek, v jehož rámci jsou všechny výrobní faktory, vyjma technologie, považovány za výrobní faktory variabilní.

Všechny kombinace výrobních faktorů, které firmě umožňují vyprodukovat stejný objem výstupu, můžeme znázornit pomocí **izokvanty** (IQ) či také izoproduktové křivky. Soubor těchto křivek pak nazýváme **mapou izokvant**. Sklon izoproduktové křivky vyjadřuje schopnost firmy nahradit ve svém výrobním procesu jeden výrobní faktor druhým, aniž by tato změna ovlivnila objem vyráběné produkce. V teorii firmy je sklon izokvanty označován pojmem **mezní míra technické substituce kapitálu prací**. **Izokostou**, popř. izonákladovou křivkou (CL) nazýváme přímkou, která zachycuje všechny kombinace dvou výrobních faktorů, jež si může, firma pronajmout za pevně stanovenou finanční částku. Sklon izokosty pak vyjadřuje schopnost firmy nahradit ve svém výrobním procesu jeden výrobní faktor druhým bez toho, aby se změnila výše celkových nákladů.

Nákladovým optimem firmy je bod, v němž se příslušná izokvanta dotýká nejnižší dostupné izokosty, tj. bod, v němž je izonákladová křivka tečnou křivky izoproduktové.

Obrázek 4 - Nákladové optimum firmy



Zdroj: TULEJA, P., MAJEROVÁ, I., NEZVAL, P.: *Základy mikroekonomie*. 1. vyd. Brno: CP Books, a. s., 2005. ISBN 80-251-0603-9.

Všechny kombinace vstupů, jež dané firmě umožní v dlouhém období minimalizovat náklady na různé objemy výstupu, můžeme v teorii firmy znázornit pomocí **stezky expanze firmy v dlouhém období**. Tato křivka zachycuje změnu objemu výstupu v okamžiku, kdy firma změní pronajímané množství všech vstupů, z čehož vyplývá, že stezka expanze firmy má v dlouhém období poměrně úzký vztah k problematice **výnosů z rozsahu** (ty mohou být, rostoucí, konstantní či klesající a vyjadřují vztah mezi změnou tempa růstu celkových nákladů a změnou tempa růstu celkové produkce).

5. Náklady, příjmy a zisk

Ekonomická teorie firmy se zabývá analýzou **ekonomického zisku**. Tento zisk vyjadřuje rozdíl mezi příjmy a ekonomickými náklady firmy jenž jsou součtem explicitních a implicitních nákladů. Ekonomický zisk je nižší než zisk účetní, a to o položku implicitních nákladů, které se při výpočtu účetního zisku nezapočítávají do celkových nákladů (celkové náklady zde tvoří pouze explicitními náklady) a které nám vyjadřují náklady obětovaných příležitostí (jinak také normální zisk).

Jednou z položek, která ovlivňuje výši zisku, jsou **příjmy** firmy. Tyto celkové příjmy (TR) jsou závislé na objemu realizované produkce a na ceně, jsou tedy jejich součinem. Pokud se však firma pohybuje na dokonale konkurenčním trhu, stává se cenovým příjemcem a výši celkových příjmů ovlivňuje pouze velikost produkce. Na dokonale konkurenčním trhu tak platí podmínka, že **průměrné příjmy** (AR) – příjmy na jednotku a **mezní příjmy** (MR) – příjmy z dodatečně prodané jednotky produkce se rovnají ceně, nebo-li $AR = MR = P$. Příjmy na nedokonale konkurenčním trhu jsou, z důvodu toho, že se firma stává cenovým tvůrcem, ovlivněny také cenou. Křivka poptávky, resp. průměrného příjmu, má negativní sklon, který ovlivňuje sklon křivky mezních příjmů. Platí tedy, že $AR (P) > MR$.

Kromě ceny ovlivňuje růst nebo pokles příjmů **cenová elasticita poptávky**. Klesá-li cena a poptávka je cenově elastická, příjmy rostou a mezní příjem je větší než nula, pokud je jednotkově elastická, příjmy zůstávají stejné a mezní příjem je nulový a pokud je neelastická, dochází k poklesu celkového příjmu firmy a mezní příjem je menší než nula.

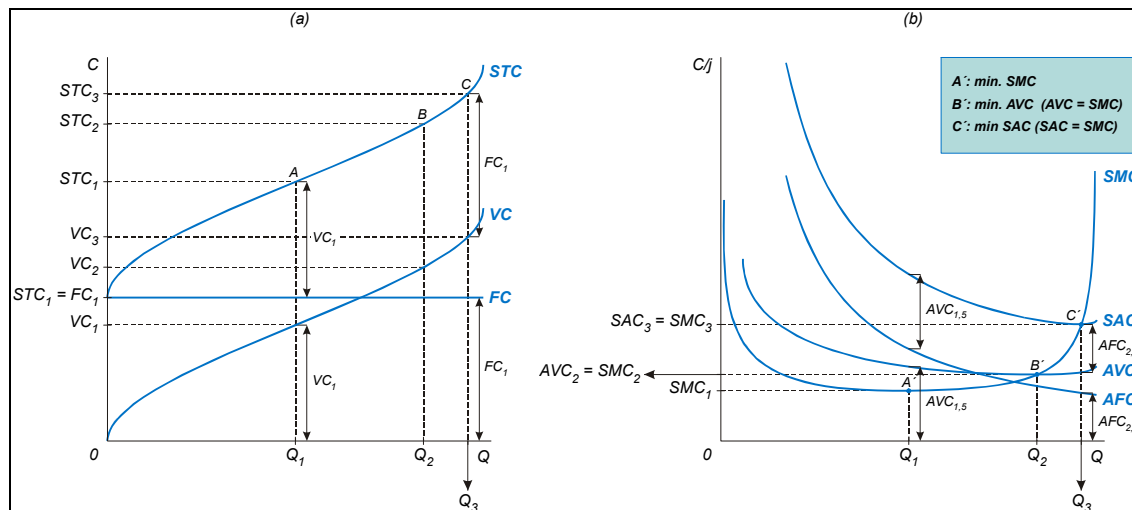
Druhou položkou ovlivňující zisk firmy jsou celkové **ekonomické náklady** (TC). Aby je firma mohla stanovit, musí znát množství a kombinaci vstupů nutných k výrobě a jejich cenu, tzn. minimální výši nákladů, kterou definujeme pomocí **nákladové funkce**. Stejně jako u příjmové stránky, tak i u nákladů rozlišujeme **průměrné náklady** (AC), které vyjadřují náklady na jednotku a **mezní náklady** (MC), tedy náklady na poslední jednotku výstupu.

Analýza nákladů firmy je nutná také z časového hlediska. Rozlišujeme **hledisko krátkodobé**, kdy celkové náklady tvoří variabilní a fixní náklady a **hledisko dlouhodobé**, kdy jsou celkové náklady tvořeny pouze náklady variabilními. **Variabilní náklady** (VC) jsou náklady měnící se s objemem výroby a **fixní náklady** (FC) jsou takové náklady, které se s objemem produkce nemění. V krátkém období je za fixní náklad považován kapitál a za variabilní náklad práce, v dlouhém období se tento rozdíl stírá a oba výrobní faktory se stávají variabilními.

Průběh křivek uvedených nákladů má určité vlastnosti. Křivka průměrných variabilních nákladů má tvar písmene U, stejně jako křivka mezních nákladů, v případě nejprve klesajících a poté rostoucích výnosů z variabilního výrobního faktoru (což je nejčastější případ), zatímco křivka průměrných fixních nákladů má klesající průběh. Křivka mezních nákladů protíná křivky průměrných variabilních a průměrných celkových nákladů v bodě jejich minima. Mezi krátkodobými a dlouhodobými náklady existují vzájemné vazby, které můžeme shrnout do následujícího závěru. Výše krátkodobých nákladů (ať již celkových (STC), mezních (SMC) či průměrných (SAC)) většinou není, vzhledem k existenci fixních nákladů a tedy nemožnosti

s nimi „hýbat“, na své minimální úrovni. Pokud ovšem k minimalizaci nákladů dojde, firma je schopna produkovat s těmito náklady jak v krátkém, tak v dlouhém období (celkové (LTC), průměrné (LAC) a mezní náklady (LMC)).

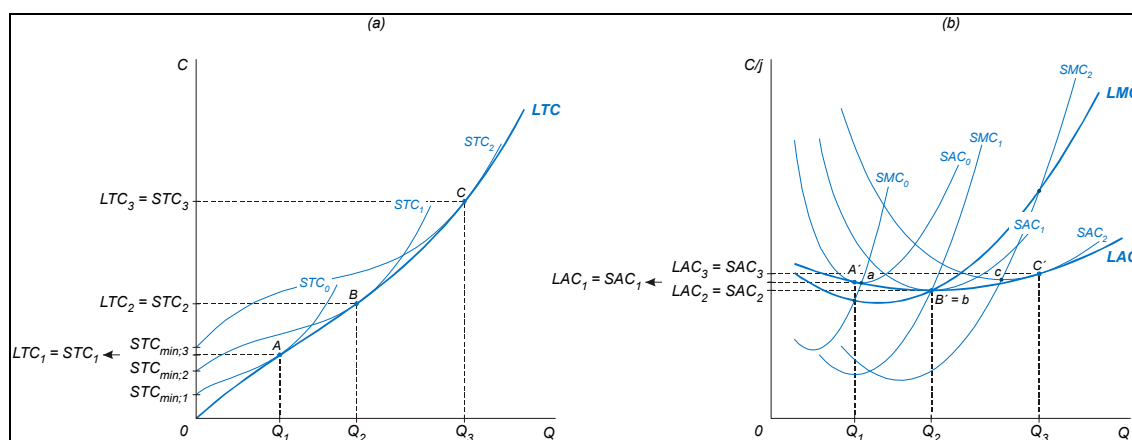
Obrázek 5 - Celkové a jednotkové náklady firmy v krátkém období



Zdroj: TULEJA, P., MAJEROVÁ, I., NEZVAL, P.: *Základy mikroekonomie*. 1. vyd. Brno: CP Books, a. s., 2005. ISBN 80-251-0603-9.

Dlouhodobé křivky nákladů tak tvoří obálku křivek krátkodobých. Tam, kde se všechny křivky stýkají platí, že $SAC=SMC=LAC=LMC$ a firma vyrábí optimální množství výstupu.

Obrázek 6 - Vzájemný vztah mezi náklady v krátkém a dlouhém období



Zdroj: TULEJA, P., MAJEROVÁ, I., NEZVAL, P.: *Základy mikroekonomie*. 1. vyd. Brno: CP Books, a. s., 2005. ISBN 80-251-0603-9.

6. Dokonale konkurenční firma

Proto, abychom mohli hovořit o *dokonalé konkurenci*, musí takováto tržní struktura splňovat následující *předpoklady*: velký počet ekonomických subjektů s malým podílem na trhu, neexistence preferencí při výrobě homogenních produktů, dokonalá mobilita vstupů v dlouhém období a existence dokonalých informací. *Dokonale konkurenční trh* je tak trhem, na němž působí velký počet nabízejících a poptávajících, kteří vzhledem ke svému tržnímu podílu, neexistenci preferencí a existenci dokonalé informovanosti nejsou schopni významným způsobem ovlivnit cenu příslušné produkce.

Podmínky působení firem na dokonale konkurenčním trhu se liší z hlediska časového – ve *velmi krátkém období* je množství produkce firem a jejich počet fixní, v *krátkém období* mohou firmy měnit množství své produkce, jejich počet však zůstává fixní a v *dlouhém období* jsou firmy flexibilní jak z hlediska objemu produkce, tak z hlediska vstupu do a výstupu z odvětví.

Cílem každé firmy je maximalizace zisku, která jej maximalizuje tehdy, když vyrábí takové množství produkce, při které dosahuje stejné výše mezních příjmů a mezních nákladů. Toto je *zlaté pravidlo maximalizace zisku*. Podle neoklasické teorie firmy, dosahuje firma *maxima svého zisku* nejen v případě zlatého pravidla, ale také tehdy, je-li rozdíl mezi jejími celkovými příjmy a celkovými náklady maximální. Jestliže platí, že se v dokonale konkurenčním prostředí cena produkce rovná mezním příjmům firmy, pak můžeme *zlaté pravidlo maximalizace zisku* rozšířit o podmínku rovnosti ceny, tedy $P = MR = MC$.

Křivka nabídky dokonale konkurenčního odvětví v krátkém období je tvořena horizontálním součtem individuálních křivek nabídek, které jsou totožné s křivkou mezních nákladů nacházející se nad úrovní křivky průměrných variabilních nákladů. Sklon této křivky ovlivňuje *cenová elasticita nabídky* vyjadřující míru citlivosti tržní nabídky na změnu ceny nabízeného produktu.

Firma v krátkém období se nemusí nutně nacházet v situaci, kdy maximalizuje svůj zisk. Může také dojít k tomu, že její činnost vykazuje *ztrátu*. Pokud celkové příjmy firmy převyšují její variabilní náklady – čisté příjmy z produkce jsou kladné, firma jimi může pokrýt fixní náklady, snížit ztrátu a pokračovat v produkci. Pokud jsou ovšem čisté příjmy z produkce záporné, firma ukončuje svou činnost. Pokud vztáhneme analýzu pokračování či ukončení produkce firmy na jednotku výstupu, můžeme konstatovat, že *firma ukončí svou* činnost

tehdy, kdy cena dané produkce nebude schopna pokrýt výši jejich průměrných variabilních nákladů.

Dokonale flexibilní pohyb firem do a z odvětví v dlouhém období má vliv na ceny vstupů, a proto **v dlouhém období rozlišujeme**: odvětví s konstantními cenami výrobních faktorů, odvětví se zvyšujícími se cenami výrobních faktorů a odvětví se snižujícími se cenami výrobních faktorů. V prvním případě bude mít křivka nabídky dokonale konkurenčního odvětví horizontální tvar, ve druhém případě pozitivní sklon, ve třetím pak sklon negativní. Samotná **křivka nabídky dokonale konkurenčního odvětví** je tvořena souborem bodů, ve kterých je dosažena rovnováha jednotlivých dokonale konkurenčních firem.

Firmy budou do odvětví vstupovat tak dlouho, dokud stávající firmy nedosáhnou nulového ekonomického zisku, což znamená, že firmy v dlouhém odvětví směřují k vyrovnanosti celkových příjmů a celkových dlouhodobých nákladů.

V dlouhém období ukončí firma svou činnost a odejde z odvětví tehdy, když její celkové příjmy nepokryjí plně dlouhodobé celkové náklady, resp. tehdy, nepokrývá-li cena produkce výši dlouhodobých průměrných nákladů firmy.

Dokonale konkurenční trh je výrobně i alokačně efektivní. Výrobní efektivnost znamená, že firmy, působící na trhu produkují s minimálními náklady, alokační efektivnosti je dosaženo, pokud se trh nachází v bodě, kdy se cena rovná meznímu užítku a současně mezním nákladům, tj. $P = MU = MC$.

Poznámka k pojmu **podnikání**: podnikání je soustavná samostatná činnost podnikatele za účelem dosažení zisku, prováděná vlastním jménem (vlastní firmou) a na vlastní odpovědnost (podnikatel nese rizika s podnikám spojená a je povinen uhradit veškeré závazky plynoucí z této podnikatelské činnosti).

7. Nedokonale konkurenční firma

Dokonale konkurenční trh je ve většině případů v reálně fungující ekonomice nedosažitelný, proto je nezbytné objasnit model fungování trhu v případě, kdy na něm vznikají „nedokonalosti“. Nejdůležitější **podmínkou vzniku nedokonalé konkurence** je záporný sklon křivky poptávky po produkci firmy, která výrobcům a spotřebitelům dává možnost ovlivňovat cenu produkce. Podstatou existence nedokonale konkurenčního prostředí je **diferencovaný**

(rozdílný) *produkt*, *bariéry vstupu do odvětví* a *existence tržní síly*. *Tržní síla* znamená pro firmu možnost stanovit výši své ceny nad úroveň mezních nákladů. Existenci této síly způsobují faktory jako výlučné vlastnictví výrobních zdrojů, úspory z rozsahu, vládní opatření (patenty, licence a koncese) a nedokonalé informace.

V *nedokonalé konkurenčním prostředí* existují tři typy tržních struktur: monopol, oligopol a monopolní konkurence.

Monopol je taková tržní struktura, kdy na daném trhu existuje pouze toliko jeden prodávající (výrobce, nabízející). Neoklasická teorie firmy rozlišuje tři typy monopolu: *čistý monopol*, tzn. jediný výrobce na trhu, jehož výrobky nemají žádné blízké substituty, *přirozený monopol*, to je monopol dosahující vysokých úspor z rozsahu (oba na straně nabídky) a *monopson*, tedy monopol působící na straně poptávky. Pro maximalizaci zisku monopolu platí stejná podmínka jako pro ostatní firmy, ať již na dokonale nebo nedokonalé konkurenčním trhu, a to *rovnost mezních nákladů a mezních příjmů* ($MC = MR$). Protože je křivka poptávky klesající, křivka mezních příjmů má také tendenci klesat. Za těchto podmínek monopolní výrobce stanoví cenu na takové úrovni, aby maximalizoval zisk, ale aby zároveň nedošlo ke ztrátě poptávky. Bude tedy platit podmínka, že $P > MC = MR$. Stanovením takovéto ceny dosáhne monopolní firma zisku, který je projevem tržní (monopolní) síly a kterému se také říká monopolní zisk, nebo *monopolní renta*.

Existence monopolní firmy na trhu je pro ni samotnou výhodou, na druhé straně je *nevýhodou pro spotřebitele*, a to ze dvou hledisek. Prvním je to, že takováto firma realizuje svou produkci za vyšší ceny než dokonale konkurenční firma a tím, z důvodu dosažení zisku, omezuje nabídku a snižuje spotřebu. Protože existence monopolu není výhodná ani z pohledu státu, přistupuje tento k *antimonopolním opatřením*, mezi něž patří: progresivní zdanění, zákonné normy, zestátnění monopolu a cenová regulace.

V reálné ekonomice je převažující tržní strukturou *oligopol*, pro který je charakteristická existence několika firem. Rozlišujeme také čistý oligopol, oligopson (oligopol na straně poptávky) nebo duopol (trh s dvěma nabízejícími). Zvláštním případem je *koluzivní (smluvní) oligopol*, jehož tajnou formou je kartel. V tomto případě několik velkých firem uzavře dohodu o cenách a rozdělení trhu. Koluzivní oligopol vzniká veřejnou formou, zatímco kartely jsou zakázány a postihovány. V souvislosti s oligopolní strukturou je potřeba ještě zmínit *model cenového vůdce*, který vychází z dominantního postavení jedné firmy ovládající většinový podíl trhu. Dominantní firma svým postavením ovlivňuje cenu na trhu

natolik, že ji ostatní firmy (nazývané konkurenčním lemem) akceptují a představují tak cenové příjemce. Tato cena se tak stává tržní cenou. **Oligopolní struktura je efektivnější** než monopolní, a to z důvodu existence konkurence, která stlačuje ceny dolů a nedovolí firmám dosahovat monopolní renty.

Tržní struktura, která se nejvíce přibližuje struktuře dokonale konkurenčního trhu, je **monopolní konkurence**. V tomto odvětví existuje mnoho firem a nízké bariéry vstupu, na druhé straně diferencovaný produkt a existence tržní síly (i když podstatně nižší než u monopolu, resp. oligopolu z důvodu velké elasticity poptávky). **Rovnováha** monopolně konkurenční firmy se **v krátkém období** podobá rovnováze monopolu, protože dosahuje monopolního zisku (v menší míře). **V dlouhém období** však firmy působící na tomto trhu směřují k dosažení nulového ekonomického zisku, a to z důvodu vstupu nových firem do odvětví, jelikož firmy snižují možnost dosahování zisku.

Tržní struktury působící na nedokonale konkurenčním trhu jsou výrobně i alokačně neefektivní, protože neprodukují na úrovni minimálních průměrných nákladů a dochází ke ztrátě celkového přebytku, kdy část přebytku spotřebitele dostává výrobce a část jsou **náklady mrtvé váhy** (nebo-li ztráta produkce z důvodu existence nedokonalé konkurence). Jinak řečeno, náklady mrtvé váhy představují snížení efektivnosti ve smyslu Paretova optima, protože ztráty jednoho subjektu nejsou kompenzovány výnosy subjektu druhého.

8. Tržní selhání a mikroekonomická úloha státu

Ne vždy je trh schopen efektivně dospět k tomu, aby bylo vyráběno tolik zboží a služeb za takové ceny, za které je jsou ochotni kupující koupit. Zboží také může být vyráběno postupy, které jsou sice výhodné pro výrobce, ale nikoliv pro jeho okolí. Trh nedokáže sám o sobě vyřešit tři základní otázky, tj. co vyrábět, jak vyrábět a pro koho vyrábět. Příčinami takového selhání trhu (hovoříme o **tržním selhání**) mohou být například monopolní síla (nedokonalá konkurence), externality, veřejné statky a nedokonalé informace.

Monopolní síla vede k tomu, že na rozdíl od nemonopolní výroby, platí v případě existence monopolu jiné směnné relace. Monopolní síla tak likviduje jednotný směnný poměr pro rozhodování spotřebitelů a výrobců. V důsledku toho dochází k neefektivní alokaci zdrojů.

Dalším zdrojem neefektivnosti je situace, kdy výroba nebo spotřeba produkuje prospěch nebo náklady dopadající na subjekty, které se těchto aktivit neúčastní. Takovéto vedlejší (externí)

efekty výroby nebo spotřeby se nazývají **externalitami**. Rozlišujeme kladné (v případě vnějších úspor, kdy činnost jednoho ekonomického subjektu přináší prospěch jinému, aniž tento za ně musí zaplatit) a záporné externality (v případě vnějších nákladů, kdy činnost jednoho subjektu přináší náklady jinému a tyto mu nejsou hrazeny). Například sousedův pes může svým štěkáním odradit případné zloděje, kteří přišli vykrást náš dům (pozitivní externalita), ale současně nás tento stejný pes může svým ustavičným štěkáním rušit a obtěžovat (pak se jedná o externalitu negativní).

Dalším významným zdrojem selhání trhu jsou **veřejné statky**. Ty se zásadně liší od tržních statků dvěma základními vlastnostmi, pro něž selhává trh při alokaci výrobních faktorů. Jedná se o **nezmenšitelnost** (někdy je označovaná jako nesoutěživost – nerivalita), což je vlastnost statku, kdy spotřeba statku jedním ekonomickým subjektem nemá vliv na to, jaké množství tohoto statku mohou spotřebovat ostatní. Druhou vlastností je **nevylučitelnost**, což je taková vlastnost statku, kdy je nemožné vyloučit neplaticí spotřebitele, resp. jejich vyloučení by přineslo vysoké náklady. Klasickým příkladem veřejného statku je veřejné osvětlení.

Při rozhodování ekonomických subjektů hraje významnou roli informace. Často nastává situace, kdy jedna strana transakce ví víc než druhá strana, informace je asymetrická. **Asymetrická informace** vzniká jednak v důsledku utajené činnosti, což jsou činnosti, které nemohou být přesně a bez dodatečných nákladů pozorovatelné, jednak v důsledku existence utajené informace, kdy jedna strana má více odborných znalostí.

Tržní selhání se může do jisté míry pokusit eliminovat **stát** v rámci **své mikroekonomické politiky**, kdy účelově zasahuje do tržního mechanismu v ekonomice a ovlivňuje určitými mimoekonomickými prostředky a opatřeními ostatní ekonomické subjekty (domácnosti a firmy). Přijatá opatření mají pro všechny subjekty závazný charakter a stát vynucuje jejich respektování sankcemi. Vláda se tak může pokusit svými opatřeními snížit negativní důsledky tržních selhání. Snaha po eliminaci tržních selhání může vést k jinému typu selhání, a to **selhání vlády**. Jako selhání vlády se označují jevy jako jsou neúplné informace, které má vláda o firmách a domácnostech, které vedou k chybnému rozhodnutí. K tomu přistupuje délka a složitost rozhodovacího procesu a konečně neúspěšná realizace opatření vlády.

9. Produkt ekonomiky a jeho měření

Předmětem zájmu makroekonomie je především vývoj a vzájemné vztahy základních makroekonomických veličin typu produkt, zaměstnanost, cenová hladina (resp. inflace) či kumulativní saldo platební bilance a jejich vliv na prohlubování či zmenšování vnitřní a vnější ekonomické nerovnováhy.

Produkt (výrobek) je výsledkem výrobního procesu, jež můžeme definovat jako společensky organizovanou lidskou činnost směřující k tvorbě statků a služeb, které jsou buďto přímo směnovány na trhu statků a služeb, nebo jsou vyráběny pomocí vstupů obchodovaných na trzích výrobních faktorů. Snížíme-li hodnotu produkce o hodnotu vstupů, které byly danou firmou zakoupeny od jiných producentů, pak získáme **hrubou přidanou hodnotu** (HPH), která tak zachycuje přínos jednotlivých ekonomických subjektů k růstu celkového bohatství země. Pokud agregovanou hrubou přidanou hodnotu navýšíme o čisté daně z výrobků, získáme **hrubý domácí produkt** (HDP), jež představuje peněžní hodnotu celkové finální produkce, která byla v dané ekonomice vyrobena v průběhu určitého časového období a oceněna tržními cenami. Existuje také **hrubý národní produkt** (HNP), jež taktéž představuje peněžní hodnotu celkové finální produkce za určité časové období s tím rozdílem, že tato produkce musí být vyrobena pomocí národních výrobních faktorů, a to bez ohledu na to, zda tyto faktory byly umístěny v dané zemi nebo v zahraničí.

Vlastní výše hrubého domácího produktu může být v reálně fungující ekonomice měřena buďto **výdajovou metodou** jako tok výdajů jednotlivých ekonomických subjektů, nebo **důchodovou metodou** jako tok důchodů, jež získávají vlastníci výrobních faktorů, popřípadě **odvětvovou metodou** jako tok výrobků, které byly v daném národním hospodářství vyprodukovány jednotlivými sektory.

Tabulka 1 - Vývoj nominálního HDP v mld. Kč v České republice v letech 2005 - 2012

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
HDP	3116,1	3352,6	3662,6	3848,4	3759	3799,5	3841,4	3843,5

Pramen: Český statistický úřad

Vzhledem k tomu, že hrubý domácí produkt definujeme jako peněžní hodnotu celkové finální produkce, která byla v dané ekonomice vyrobena v průběhu určitého časového období (obvykle během 1 roku), může k růstu HDP docházet buďto v důsledku růstu samotné produkce statků a služeb zahrnutých do hodnoty HDP, nebo prostřednictvím růstu jejich cen. Z daného je zřejmé, že HDP může vzrůst i v okamžiku, kdy nedochází k růstu fyzického výstupu ekonomiky. Proto ekonomická teorie a národní statistika rozlišuje **nominální HDP** (jenž je měřen v běžných cenách) a reálný HDP, který je měřen ve stálých či také konstantních cenách. **Reálný HDP** tak můžeme definovat jako nominální hrubý domácí produkt, jenž je očištěn od pohybů cenové hladiny. Významnou kategorií produktu je také **potenciální produkt**, jenž je v ekonomice vyroben v okamžiku, kdy jednotlivé ekonomické subjekty plně využívají všechny dostupné výrobní faktory a jenž je dlouhodobě udržitelný. Pokud skutečný produkt v daném časovém okamžiku nedosahuje hodnoty potenciálního produktu, pak se námi analyzovaná ekonomika potýká buďto s **expanzní (inflační) produkční mezerou** (skutečný produkt je větší než potenciální) nebo s **recesní (deflační) produkční mezerou**, kdy je skutečný produkt v ekonomice menší než produkt potenciální.

10. Peníze a jejich role v ekonomice

Peníze vznikly jako prostředek řešící problémy naturální směny. Při naturální směně zboží za zboží bylo nutné nejprve dosáhnout oboustranné shody o vzájemné výměně zboží a poté stanovit směnný poměr, v němž budou oba statky navzájem směněny. Takovýto obchod je spojen s vysokými transakčními náklady, které se použitím peněz výrazně eliminují. Peníze tak představují zboží, které jsou všichni ochotni přijmout a směňovat ze své zboží. Peníze měly **řadu forem**. Nejprve šlo o komoditní peníze, což bylo zboží, které byly všichni ochotni přijímat jako např. dobytek či plátno. Nicméně směna vyžadovala i určité vlastnosti jako dělitelnost, stejnorodost, stálost a velkou vzácnost. Nejlépe všechny požadavky splňovaly kovové peníze, a to zejména peníze ze stříbra a zlata, z nichž se razily mince. Tyto kovové peníze byly posléze nahrazeny papírovými penězi.

Peníze plní v ekonomice několik významných funkcí. Především jsou **prostředkem směny**, dále slouží jako **účetní jednotka**, pomocí níž vyjadřuje hodnotu každé zboží. Poslední funkcí peněz je funkce **uchovatele hodnoty**, kdy peníze umožňují přenášet hodnotu do budoucnosti. Peníze tak představují aktivum. Vedle peněz existují i jiná aktiva (půda, domy, šperky, cenné

papíry) pro něž je důležitá likvidita, tj. rychlost s jakou se tyto statky přemění na hotovostní peníze.

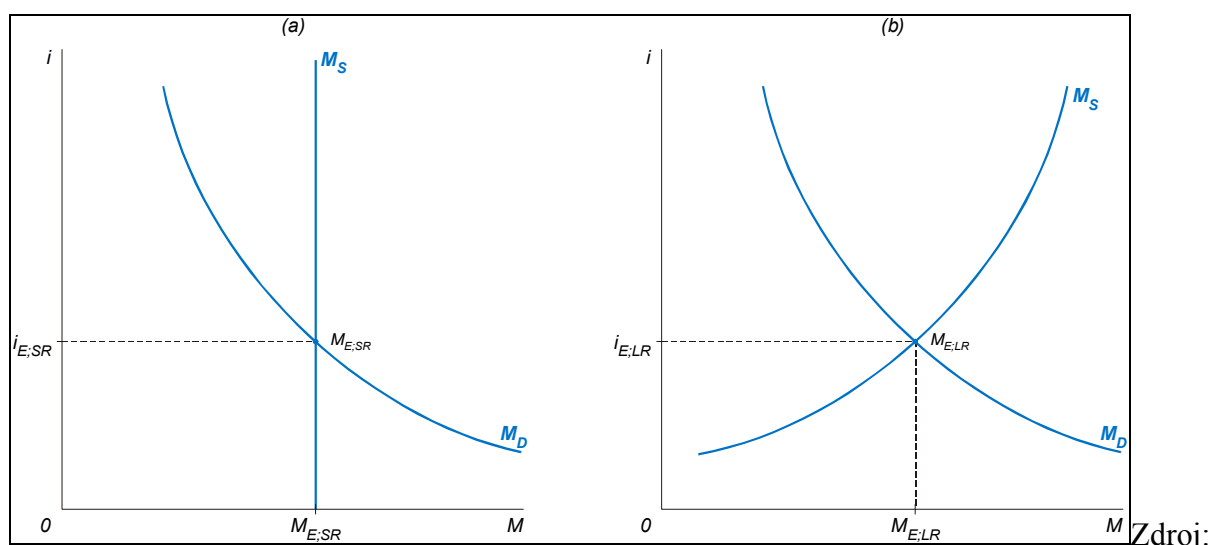
Vedle pojmu peníze rozlišujeme pojem peněžní zůstatky, což jsou peníze, které jsme ve formě oběživa či bezhotovostních peněz ochotni držet (mít je neustále k dispozici). Tato ochota k držbě peněz je dána **motivy držby**, které jsou tři, a to motiv transakční, kdy peníze držíme, abychom mohli nakupovat zboží dle potřeby, dále opatrnostní, kdy držíme peníze pro případ nenadálých událostí a konečně spekulční, kdy využíváme peněz jako aktiva k nákupu jiných aktiv při poklesu jejich cen a k přeměně těchto aktiv v peníze při vzestupu jejich cen.

Pro rozvoj peněžní formy směny má rozhodující význam vznik bank a bankovníctví. **Banky** představují finanční zprostředkovatele, kteří přijímají vklady a poskytují půjčky peněz z těchto vkladů. Banky vytváří rezervy, které slouží k částečnému krytí přijatých vkladů pro případ, že by vkladatelé chtěli vklady neočekávaně vybrat. Za vklady poskytují úrok a za půjčky úrok vyžadují. Základem jejich zisku je rozdíl mezi úrokovými sazbami za depozita a úvěry. **Bankovníctví** vytváří propojený systém, jehož první úrovní je centrální banka a druhou úrovní komerční banky. Komerční banky mají své rezervy uloženy na účtech centrální banky. Výše rezerv je určována centrální bankou jako povinná míra rezerv vyjádřená procentní sazbou z depozit. Banky jsou propojeny i mezi sebou navzájem, kdy jsou převáděny peníze mezi účty jednotlivých bank. To umožňuje, aby peněžní jednotky mohly realizovat celou řadu transakcí. Dochází tak k rozšiřování nabídky peněz – vznikají tak bankovní peníze (depozitní peníze).

Za účelem udržení cenové stability reguluje centrální banka množství peněz v ekonomice, a to pomocí monetární báze. **Monetární báze** představuje sumu oběživa a bankovních rezerv. K regulaci monetární báze využívá centrální banka tři nástrojů, a to změnu míry povinných rezerv, operace na volném trhu, což představuje nákup nebo prodej cenných papírů bankám a konečně změnu diskontní sazby, za niž poskytuje centrální banka půjčky komerčním bankám. Základním problémem centrální banky je udržet potřebné **množství peněz v ekonomice**. O tom, co určuje množství peněz v ekonomice, vypovídá teorie peněz. K faktorům určujícím množství peněz patří rychlost obrátky peněz, cenová hladina a velikost reálného produktu. Při dané cenové hladině musí být v ekonomice tolik peněz, aby mohly proběhnout všechny transakce spojené s realizací vytvořeného produktu. Neznámou pak zůstává rychlost obratu peněz, kterou ovlivňují tři faktory, a to výše úrokových sazeb, očekávaná míra inflace a frekvence výplat peněz.

Peníze jsou specifickým zbožím, se kterým se obchoduje na trhu peněz a jako na každém trhu, i na trhu peněz se střetává nabídka peněz s poptávkou po penězích. **Poptávka po penězích** představuje množství peněz, které jsou subjekty ochotny držet při dané ceně (úrokové sazbě). **Nabídka peněz** představuje velikost peněžní zásoby, kterou při daných úrokových sazbách nabízí bankovní systém. K rovnováze na trhu peněz dochází, když se při daných úrokových sazbách rovná nabízené a poptávané množství peněz. Nabídka peněz je krátkodobě neelastická.

Obrázek 7 - Rovnováha na trhu peněz v krátkém (a) a dlouhém období (b)



Zdroj: TULEJA, P., MAJEROVÁ, I., NEZVAL, P.: Základy makroekonomie. 2. vyd. Brno: BizBooks, 2012. ISBN 978-80-265-0007-0.

11. Trh práce a nezaměstnanost

Trh práce je místo, kde se střetávají dva ekonomické subjekty – firmy a domácnosti, a to prostřednictvím poptávky a nabídky práce. Poptávka po práci (v případě, že firma maximalizuje zisk) se odvozuje z příjmu z mezního fyzického produktu práce, nabídka práce domácností roste (klesá) s rostoucí (klesající) reálnou mzdou a je zároveň ovlivněna důchodovým nebo substitučním efektem ovlivňujícími individuální nabídku práce.

K pochopení problematiky trhu práce a s ní spojenou nezaměstnanost, je potřeba si nejdříve ujasnit, koho, tedy jaké obyvatelstvo, označujeme pojmem pracovní síla. **Pracovní síla** zahrnuje obyvatelstvo od určité věkové hranice, které pracuje (označujeme je za zaměstnané)

nebo které pracovat chce (tedy aktivně hledá práci a je také do ní ochotno nastoupit, označujeme je za nezaměstnané). Obvykle jsou takovíto lidé vedeni na úřadech práce a pobírají podporu v nezaměstnanosti. Je pochopitelné, že některé skupiny obyvatel (osoby se zdravotním postižením, ženy po mateřské dovolené, mladiství se základním vzděláním apod.) obecně hůře hledají nové pracovní místo než jiní. Pro pracovní sílu používáme též ekvivalent **ekonomicky aktivní obyvatelstvo**. Na trhu práce však také existují lidé, kteří z různých příčin pracovat nemohou (děti, důchodci, invalidé) nebo nechtějí a práci si aktivně nehledají (např. ženy v domácnosti, bezdomovci apod.). Tuto skupinu obyvatelstva označujeme jako nezúčastněné v pracovní síle nebo také **ekonomicky neaktivní obyvatelstvo**. Pracovní síla je jedním z determinantů produkčních možností dané ekonomiky, protože pokud se zvyšuje pracovní síla, zvyšuje se i kapacita produkce a hranice produkčních možností se posunuje směrem ven. Častěji se však stává, že pracovní síla není plně využita, nachází se tedy pod hranicí produkčních možností, nejsou využity zdroje a vzniká nezaměstnanost. Tento stav můžeme charakterizovat jako neschopnost pracovní síly nalézt zaměstnání.

Pro určení výše nezaměstnanosti zpracovávají různé instituce pravidelně údaje o stavu nezaměstnaných registrovaných na úřadech práce. Absolutní počet nezaměstnaných sice může mít určitou vypovídací schopnost, pro vyjádření vývoje nezaměstnanosti, více se však pro její srovnání používá ukazatel **míry nezaměstnanosti**. Je to procentní podíl počtu nezaměstnaných osob k celkové pracovní síle (ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu).

Tabulka 2 - Vývoj nezaměstnanosti v České republice v letech 2005 - 2012

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Obecná míra nezaměstnanosti (v %)	7,9	7,1	5,3	4,4	6,7	7,3	6,7	7,0
Míra registrované nezaměstnanosti (v %)	8,96	8,13	6,62	5,44	7,98	9,01	8,57	8,6

Pramen: Český statistický úřad

V České republice se míra nezaměstnanosti vypočítává pro dvě úrovně, jednak pro celou republiku, NUTS II – IV, tak pro nižší územně správní celky. Pro nižší územní celky se míra nezaměstnanosti vypočítává jako poměr počtu dosažitelných uchazečů o zaměstnání evidovaných na úřadech práce k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu. **Dosažitelní uchazeči**

o zaměstnání evidovaní na úřadech práce jsou takoví uchazeči o zaměstnání, kteří mohou bezprostředně nastoupit do zaměstnání při nabídce vhodného pracovního místa, tj. evidovaní nezaměstnaní, kteří nemají žádnou objektivní překážku pro přijetí do zaměstnání. V celorepublikové úrovni a na úrovni krajů, sdružených krajů a okresů se počítá s ekonomicky aktivním obyvatelstvem v rozšířeném pojetí. Jedná se o součet počtu zaměstnaných v národním hospodářství s jediným nebo hlavním zaměstnáním podle výsledků výběrových šetření pracovních sil, uchazečů ze třetích zemí s platným pracovním povolením a uchazečů o zaměstnání z Evropské unie a Evropského hospodářského prostoru (EHP).

Nezaměstnanost dělíme na několik druhů. Prvním z nich je **sezónní nezaměstnanost**, což je taková nezaměstnanost, která vzniká v důsledku sezónních změn v nabídce zaměstnání nebo nabídky práce. Druhým typem je **nezaměstnanost frikční**, za kterou považujeme krátkodobou nezaměstnanost u ekonomicky aktivních osob, které předcházejí z jednoho pracovního místa na druhé nebo vstupují na trh práce (tím ji považujeme za nezaměstnanost dobrovolnou). Třetím druhem nezaměstnanosti je **strukturální nezaměstnanost**. Tu můžeme charakterizovat jako nezaměstnanost, která vyplývá z nesouladu mezi kvalifikací nebo rozmístěním osob hledajících práci a požadavky nebo rozmístěním pracovních míst. S ní souvisí problematika stále větší kvalifikační mezery. Touto mezerou je myšlen rozdíl mezi kvalifikací požadovanou pro nová pracovní místa a současnou kvalifikací pracovníků. Strukturální nezaměstnanost je např. typická pro Moravskoslezský kraj, kde je (byla) vysoká nezaměstnanost osob pracujících v těžebním průmyslu (v dolech), kteří se po ukončení těžby uhlí nemohli uplatnit na trhu práce pokud se nejdříve nerequalifikovali.

Posledním typem nezaměstnanosti je **cyklická nezaměstnanost**, která vzniká v případě nedostatku pracovních míst na trhu a je důsledkem nedostatečné úrovně agregátní poptávky po statcích a tedy i po pracovní síle. Nulovou cyklickou nezaměstnanost označujeme jako přirozenou míru nezaměstnanosti (plnou zaměstnanost), což je míra nezaměstnanosti odpovídající sezónní, frikční a strukturální nezaměstnanosti. Vztahem mezi cyklickou nezaměstnaností a produkční mezerou se zabývá **Okunův zákon**, který říká, že skutečný produkt klesne o 2,25 procentních bodů pod svou potenciální úroveň, zvýší-li se skutečná míra nezaměstnanosti o 1 % nad svou přirozenou míru.

Cílem tvůrců makroekonomické politiky je dosažení přirozené míry nezaměstnanosti. Výši této míry nezaměstnanosti nelze jednoznačně stanovit, její vývoj má však stoupající tendenci, která je zapříčiněna demografickými změnami (vstup určitých skupin populace na trh práce), strukturálními změnami (změny související se změnami struktury odvětví), nízkou flexibilitou

nabídky práce (neochota migrace za prací), vládní politikou (liberalizace sociálního systému, stanovení minimálních mezd, vysoké daňové sazby) a hysterezi na trhu práce (dlouhodobé vysoké skutečné míry nezaměstnanosti vedou ke zvýšení její přirozené míry). Snížení přirozené míry nezaměstnanosti je možné pomocí odbourávání strnulosti trhů práce, čili jejich deregulací.

12. Inlace

Inlace představuje trvalý vzestup všeobecné cenové hladiny. Tento vzestup se však může dít různým tempem a dopady na ekonomiku tak mohou mít různou intenzitu a projevy. Mimo to má vláda možnosti svou politikou vzestup cenové hladiny omezit. Významnou roli hrají i inflační očekávání ekonomických subjektů. Z těchto pohledů pak můžeme vymezit několik typů inflace. Nejprve musíme rozlišit inflaci zjevnou, potlačovanou (v ekonomice je určitými opatřeními blokován růst cen) a skrytou (nedochází k růstu cen, ale např. se zhoršuje kvalita zboží či služeb). Podle její intenzity pak rozlišujeme inflaci mírnou (obvykle do 10%, přičemž její tempo nepřekračuje tempo růstu výkonu ekonomiky), pádivou (v 10 - 100 %, spojenou již se značnými ekonomickými náklady) a hyperinflaci (nad 1000 %), která může vést ke zhroucení peněžního systému a k přechodu k naturální směně. S ohledem na očekávání rozlišujeme inflaci očekávanou (anticipovanou), setrvačnou a neočekávanou.

Tabulka 3 - Vývoj průměrné meziroční míry inflace v České republice v letech 2005 - 2012

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Průměrná míra inflace (v %)	1,9	2,5	2,8	6,3	1	1,5	1,9	3,3

Pramen: Český statistický úřad

Příčiny inflace jsou jak na straně agregátní nabídky, tak na straně agregátní poptávky. Podle toho rozlišujeme **inflaci taženou náklady** a **inflaci taženou poptávkou**. O inflaci tažené náklady hovoříme tehdy, když vlivem nákladového šoku dochází k poklesu agregátní nabídky při dané agregátní poptávce. Produkt poklesne pod úroveň potenciálního produktu (otevře se recesní mezera) a rovnováhu v ekonomice lze obnovit jedině vzestupem cenové hladiny. O inflaci tažené poptávkou hovoříme tehdy, když dochází k vzestupu agregátní poptávky při

dané agregátní nabídce. Nominální produkt je větší než potenciální produkt (je otevřena inflační mezera), nabídka se z kapacitních důvodů není schopna přizpůsobit poptávce a k obnovení rovnováhy může dojít jen cestou vzestupu cenové hladiny.

Dopady inflace na ekonomiku závisí na tom, zda dochází ke změně relativních cen či nikoliv. Dochází-li ke změně relativních cen, hovoříme o nevyrovnané inflaci. Při nevyrovnané inflaci dochází k výrazným přerozdělovacím efektům. Nedochází-li ke změně relativních cen, hovoříme o vyrovnané inflaci, kdy ceny všeho zboží rostou rovnoměrně bez výrazných dopadů na ekonomiku a mění se pouze cenové měřítko. Nevyrovnaná inflace vede k výrazným přerozdělovacím transferům, jako jsou redistribuce důchodů od věřitelů k dlužníkům, dále deformace daňového systému, dochází také k vzestupu úrokových sazeb a konečně jsou postiženi příjemci fixních platů v důsledku poklesu kupní síly peněz.

Očekávání inflace a snaha eliminovat její důsledky mohou vést k vývoji, označovaném jako **inflační spirála**. Nejčastěji má charakter spirály „mzdy-ceny“, kdy vynucený vzestup mezd vede k růstu nákladů výrobců a tedy poklesu produktu. Ve snaze eliminovat pokles produktu vláda provede fiskální expanzi, jejímž důsledkem je sice eliminace poklesu produktu, ale i další vzestup inflace. Odbory reagují dalšími požadavky na růst mezd a inflační spirála se roztáčí.

Inflace je tedy nepříznivý jev v ekonomice a proto je nutné ji eliminovat. K tomu slouží **protiinflační politika**. Ta zahrnuje postupy vedoucí k udržení stability cenové hladiny. Zde se jedná především o indexaci, fiskální či monetární politiku. Speciálně zaměřenou je pak důchodová politika, která má za cíl udržení souladu mezi vývojem zaměstnanosti a vývojem cenové hladiny prostřednictvím ovlivňování vývoje nominálních důchodů v ekonomice (zisků, mezd a cen). Inflace ohrožuje cenovou stabilitu ekonomiky. **Nástroje k udržení cenové stability** jsou různé, neboť její roli v ekonomice je přikládána různá důležitost. Keynesiánská škola klade na první místo ekonomický růst a zaměstnanost, zatímco cenovou stabilitu pokládá za druhořadou. Monetaristé pokládají za primární ekonomický růst a cenovou stabilitu a naopak za druhořadou pokládají zaměstnanost. Neúspěšné uplatňování keynesiánské hospodářské politiky v 70. a 80. letech 20. století doplněné o důchodovou politiku vedlo k tomu, že se hospodářská praxe přiklonila k monetaristickému přístupu, přičemž hlavními strážci cenové stability se staly centrální banky.

13. Fiskální politika

Fiskální politika je částí stabilizační politiky prováděná převážně vládou, jejíž hlavním cílem je eliminace nezaměstnanosti a podpora ekonomického růstu. K tomuto využívají tvůrci fiskální politiky příjmovou a výdajovou stranu státního rozpočtu. **Státní rozpočet** je tak základním nástrojem fiskální politiky a představuje centralizovaný peněžní fond a ústřední prvek veřejných financí. Rozpočet plní tři základní funkce, jejichž smyslem je ovlivňování makroekonomického vývoje daného státu (**stabilizační funkce**), soustředění finančních prostředků pro zabezpečení produkce veřejných statků a ostatních statků, které se vláda rozhodla financovat, a také prostředků sloužících k podpoře pozitivních a eliminaci negativních externalit (**alokační funkce**) a regulace nerovností v ekonomice (**přerozdělovací – redistribuční funkce**).

Dominantní položkou příjmové strany rozpočtu jsou **daně**, tedy povinné platby, které odvádějí ekonomické subjekty do rozpočtu v předem stanovených lhůtách. Dalšími položkami příjmů rozpočtu jsou např. přijaté úroky, příjmy z pronájmu majetku, splátky z poskytnutých úvěrů, příjmy z prodeje majetku nebo přijaté dotace. Na straně výdajů jsou významnou složkou **transferové platby**, představující jednostranné výdaje domácnostem jako např. starobní důchody, dávky v nezaměstnanosti apod. Druhou dominantní složkou jsou **vládní nákupy** na výroby a služby v podobě financování běžných a investičních výdajů v oblasti školství, zdravotnictví, veřejné správy, justice, armády atd. Dalšími rozpočtovými výdaji jsou např. subvence podnikům (transferové platby do dopravy, zemědělství, na podporu exportu apod.) nebo splátky úvěrů či úroky z dluhu.

Nástroje fiskální politiky jsou charakteristické tím, že buď působí v ekonomice automaticky, nebo na základě rozhodnutí tvůrců fiskální politiky. Z tohoto hlediska rozlišujeme **vestavěné stabilizátory**, což jsou nástroje, které fungují automaticky a zmírňují cyklické výkyvy v ekonomice. Na straně příjmů se jedná o progresivní důchodové daně a straně výdajů se jedná o transferové platby. Dalším jsou **diskreční opatření**, což jsou legislativní rozhodnutí o použití výdajů nebo příjmů rozpočtu. Jedná se např. o schválení struktury příjmů a výdajů na daný fiskální rok, rozhodnutí o financování některých investičních výdajů, vytváření veřejně prospěšných prací či změnu daňových sazeb.

Prostřednictvím využití rozpočtových nástrojů dochází ke změně agregátní poptávky a nabídky. Vládní výdaje a daně mají na agregátní poptávku následující vliv: rostou-li výdaje, roste i agregátní poptávka. Roste však vyšším tempem než výdaje, což je způsobeno

multiplikačním efektem vládních výdajů. Opačný efekt má pokles vládních výdajů – klesají-li, vyvolá to multiplikovaný pokles agregátní poptávky. Stejný efekt má i růst daní, který způsobuje pokles agregátní poptávky. Pokles daní naproti tomu způsobuje stejný efekt jako růst vládních výdajů, menší daně způsobují růst důchodu a růst agregátní poptávky.

Z pohledu dopadu nástrojů fiskální politiky na výkon ekonomiky rozlišujeme expanzivní a restriktivní fiskální politiku. Podstatou **expanzivní fiskální politiky** je stimulace růstu výkonu ekonomiky (v případě deflační mezery). Nejsou-li výrobní zdroje plně využity a křivka krátkodobé agregátní nabídky má rostoucí průběh, expanzivní fiskální politika (v podobě vládních výdajů) způsobuje v krátkém období větší růst produktu a menší růst cenové hladiny. Naopak, jsou-li výrobní faktory plně využity, a křivka agregátní nabídky se tak blíží vertikále, expanzivní fiskální politika způsobuje větší růst cenové hladiny a menší růst produktu. V dlouhém období má křivka AS podobu vertikální přímky a odpovídá potenciálnímu produktu a přirozené míře nezaměstnanosti. V tomto případě roste cenová hladina a expanzivní fiskální politikou vzniká **vytěšňovací efekt**, kdy rostoucí vládní výdaje způsobují pokles výdajů soukromých. Záměrem **restriktivní fiskální politiky** je omezení výkonu ekonomiky (v případě inflační mezery). Z krátkodobého hlediska způsobí snižování vládních výdajů pokles produktu spojený s požadovaným poklesem cenové hladiny, oproti tomu zvýšení daní může však, díky poklesu agregátní nabídky vyvolat efekt opačný, a to zvýšení cenové hladiny (spojené s poklesem produktu), a to v případě, že je pokles agregátní nabídky větší, než pokles agregátní poptávky. Z dlouhodobého hlediska dochází, vzhledem k vertikále agregátní nabídky, při snižování vládních výdajů k poklesu cenové hladiny a k **efektu vtahování**, kdy je pokles vládních výdajů nahrazován růstem výdajů soukromých.

Rozdíl mezi příjmovou a výdajovou stranou rozpočtu označujeme jako **rozpočtové saldo**, které může dosahovat kladných hodnot (příjmy jsou větší než výdaje), v tomto případě hovoříme o **přebytku rozpočtu** a nebo záporných hodnot (výdaje jsou větší než příjmy) a tehdy hovoříme o **deficitu rozpočtu**. Třetím případem může být **vyrovnaný rozpočet**, kdy se příjmová stránka rovná stránce výdajové. Velikost salda rozpočtu závisí nejen na použití fiskální politiky, ale také na výkyvech ekonomiky. Podle toho také rozlišujeme dva typy deficitů: **deficit cyklický**, jenž je definován jako **pasivní**, který je odrazem ekonomických cyklů a **deficit strukturální**, který je označován také jako **aktivní**, který odráží rozhodnutí fiskální politiky.

Hospodaří-li vláda opakovaně tak, že výdaje převyšují příjmy, tedy dochází-li k akumulaci rozpočtových deficitů, vytváří se **vládní (státní) dluh**. Následkem tohoto hospodaření musí

vláda zajistit finanční prostředky ke krytí takto vzniklého dluhu, a to buď zvýšením příjmů v podobě zvýšení daní nebo snížení výdajů, vydáním státní obligací (cenných papírů), zahraniční půjčkou nebo vydáním nových peněz (monetizací dluhu). Většina dluhu každé ekonomiky je držena jejími domácnostmi, firmami a institucemi, v tomto případě hovoříme o **vnitřním dluhu**. Drží-li vládní dluh zahraniční subjekty, hovoříme o této části dluhu jako o **dluhu vnějším**.

Tabulka 4 - Vládní deficit, saldo státního rozpočtu a vládní dluh v mld. Kč v České republice v letech 2005 - 2012

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vládní deficit	-101,3	-79,7	-26,9	-85,9	-218,3	-182,7	-125,2	-130,5
Saldo SR	-56,3	-97,58	-66,4	-20	-192,4	-156,4	-142,8	-101
Vládní dluh	885,4	948,1	1023,4	1104,3	1285,6	1436,6	1567,9	1692,8

Pramen: Český statistický úřad

V některých ekonomikách dochází k postupnému narůstání dluhů, které vznikly na základě jejich **refinancování**. To spočívá v tom, že jsou-li tyto dluhy splatné, vláda si vypůjčí další finanční prostředky, aby je zaplatila. Dopady tohoto refinancování jsou dvojí – jednak je to splátka úroků z dluhu (dluhová služba) a druhým jsou náklady příležitosti. Placení úroků z dluhu, nebo-li **dluhová služba** je úrok, který musí vláda každoročně zaplatit za nezaplacený dluh. Toto splácení omezuje financování vládních výdajů a zároveň schopnost vyrovnat rozpočet. Dalším dopadem refinancování dluhu jsou **náklady příležitosti**, které jsou vyjádřeny zbožím a službami, které by mohly být vyprodukovány, kdyby dluh nevznikl. Tyto náklady tak představují skutečné břemeno dluhu. Jediným způsobem, jak zastavit růst vládního dluhu je tedy eliminace rozpočtových deficitů, které dluh tvoří. Snížení dluhu je tak podmíněno vyrovnaností rozpočtu. Přestože je dosažení této vyrovnanosti žádoucí, v praxi není věcí lehké proveditelnou, a tak si vlády stanovují **stropy rozpočtového deficitu**, což je legislativní stanovení velikosti deficitu rozpočtu v každém fiskálním roce. Podobný mechanismus působí, stanoví-li si vláda **stropy dluhu** k tomu, aby se dluh neakumuloval nebo se snižoval.

Klasičtí ekonomové, stejně jako neoklasičtí, nepovažovali použití fiskální politiky za nevyhnutelné, neboť hospodářství dosahuje samo od sebe rovnováhy (při plné zaměstnanosti).

Tito ekonomové tvrdili, že každé zvýšení státní poptávky způsobí snížení soukromé poptávky ve stejné výši a ve svém důsledku dochází k **úplnému vytěšňovacímu efektu**. Definovali také **zlaté pravidlo hospodaření**, ve kterém je zásada vyrovnanosti státního rozpočtu základním pilířem státních financí. Oproti tomu keynesiánci pro vytvoření efektivní poptávky doporučovali využít státní rozpočet prostřednictvím deficitně financovaných vládních výdajů jako významného nástroje stabilizační politiky. Keynesovská hospodářská politika tedy zdůrazňuje významnou úlohu rozpočtové politiky. Monetaristický přístup k fiskální politice byl opačný – stát používáním této politiky oslabuje soukromou iniciativu, expanzivní fiskální politikou zapříčiňuje inflaci a restriktivní politikou podzaměstnanost. Tento přístup přišel s návrhem zavést **negativní důchodovou daň** založenou na principu garantovaného důchodu, který by stát zaručoval jeho příjemci. Jestliže by se jednotlivec pohyboval na takto určené hranici, neplatil by daně a byl by mu vyplácen transfer (negativní daň), jestliže nad ní, daně by platil.

14. Monetární politika

Monetární politika představuje ovlivňování nabídky peněz, výše úrokových měr a podmínek k poskytování úvěrů pro dosažení stanovených makroekonomických cílů, kdy se její praktickou aplikací zabývá (zpravidla) nezávislá centrální banka dané ekonomiky. K dosažení svého cíle používá různé nástroje, které můžeme dělit z hlediska časového (krátkodobé a dlouhodobé), četnosti (běžné a výjimečné) či z hlediska adresnosti (přímé a nepřímé). **Přímé (administrativní) nástroje** jsou zásahy centrální banky do bankovního sektoru, které se používají přechodně a ne tak často, jako nástroje nepřímé. K těmto nástrojům patří pravidla likvidity, úvěrové kontingenty, povinné vklady a doporučení, výzvy a dohody. **Nepřímé (tržní) nástroje** využívají tržních zákonů a nepůsobí adresně, ale plošně na všechny subjekty bankovního sektoru. Patří mezi ně diskontní sazba, repo sazba, lombardní sazba, operace na volném trhu, povinné minimální rezervy, konverze a swapy a intervence devizových kurzů. Nejčastěji centrální banka provádí nákup či prodej cenných papírů jiným ekonomickým subjektům (operace na volném trhu), upravuje diskontní sazbu, tj. sazbu, za kterou si mohou komerční banky od ní půjčit peníze (ta např. v roce 2013 činila 0,05%) nebo mění sazbu povinných minimálních rezerv, jež jsou určitým procentem z vkladů, které si komerční banky musí uložit na účet u centrální banky (v roce 2013 byla výše PMR v ČR 2%).

Dopad použití jednotlivých nástrojů charakterizují dva typy monetární politiky – expanzivní a restriktivní. **Monetární expanze**, nebo-li expanzivní monetární politika je typ monetární politiky, při níž centrální banka zvyšuje nabídku peněz a ve svém důsledku i agregátní poptávku. Monetární expanze nemusí vždy mít takové dopady, jaké centrální banka předpokládá, což může být způsobeno (1) efektem neutrality peněz (zvýšení agregátní poptávky má dopad jen na zvýšení cenové hladiny), (2) neochotou komerčních bank zvýšit množství úvěrů, nebo pastí likvidity, kdy ekonomické subjekty preferují držbu peněz před půjčováním si, či (3) negativními očekáváním nepodporujícími půjčky a investice. **Monetární restrikce**, nebo restriktivní monetární politika působí opačným směrem – snižování nabídky peněz vede ke snižování agregátní poptávky. I zde však působí omezující faktory jako pozitivní očekávání, kdy ekonomické subjekty i přes restrikci očekávají vyšší zisky a příjmy a pokračují v investicích a půjčkách nebo možnosti půjček ze zahraničí či délka období.

Budeme-li předpokládat, že omezující faktory použití expanzivní a restriktivní politiky neexistují, pak expanzivní monetární politika, která způsobuje nárůst nabídky peněz, má za následek pokles úrokových měr a vzrůst agregátní poptávky. Naopak restriktivní monetární politika, která způsobuje pokles peněžní nabídky, zvyšuje úrokové míry a snižuje agregátní poptávku. Centrální banka ovšem nemá dostatek nástrojů, aby mohla kontrolovat jak nabídku peněz, tak úrokové míry, a proto dochází k jevu, který označujeme jako **dilema centrální banky**. Toto dilema znamená, že centrální banka, vzhledem k tomu, že nemůže ovlivnit poptávku po penězích, musí volit mezi stálou nabídkou peněz nebo stálou úrokovou mírou.

Z tohoto dilematu vychází jednotlivé teoretické přístupy k monetární politice – (neo)klasický, keynesiánský a monetaristický. **Klasici** přistupují k monetární politice z hlediska její očekávanosti – je-li monetární politika anticipovaná, je neúčinná, protože změna nabídky peněz a úrokových sazeb vyvolá pouze změnu cenové hladiny, což je ekonomickými subjekty očekáváno. Pokud ovšem dojde k nenadálým opatřením centrální banky – a monetární politika je neanticipovaná, může dojít k tomu, že tato politika má destabilizující účinek. Keynesiánský přístup k aplikaci monetární politiky je založen na zdůraznění role úrokové míry, která ve svém důsledku ovlivňuje agregátní poptávku. Vazba mezi úrokovou mírou a agregátní poptávku je vyjádřena **keynesiánským transmissním mechanismem**, který popisuje následující kroky: změna nabídky peněz vyvolá změnu úrokových měr, ty následně změnu investičních, spotřebních a vládních výdajů, což má za následek změnu agregátní poptávky a v konečném důsledku změnu úrovně zaměstnanosti, cenové hladiny a produktu.

Monetaristický přístup používá pro vysvětlení fungování monetární politiky **rovnici směny**, kdy předpokládá stabilní rychlost oběhu peněz, protože ta závisí na zvycích ekonomických subjektů a struktuře trhu peněz a se změnou množství peněz v ekonomice se nemění. Dále předpokládá, že se ekonomika dlouhodobě nachází na úrovni přirozené míry nezaměstnanosti, tedy na svém potenciálu a zahrnuje proto do rovnice směny také stabilitu výstupu, což znamená, že změna v množství (nabídce) peněz se odrazí pouze ve změně cenové hladiny.

K tomu, aby monetární politika dosáhla jednoho ze svých základních cílů (tzn. zabezpečení cenové stability), může centrální banka využít některý z měnověpolitických režimů (režim s implicitní nominální kotvou, cílování měnové zásoby, cílování měnového kurzu a cílování inflace). Česká národní banka, centrální banka ČR, v jejímž čele stojí guvernér, používá poslední ze jmenovaných režimů, který spočívá ve vyhlášení inflačního cíle, jehož chce centrální banka dosáhnout. Od roku 1998 do roku 2001 používala ČNB k tomuto cílování čistou inflaci, od roku 2002 do roku 2005 celkovou inflaci pomocí průběžného cílového pásma a od roku 2006 byla vyhlášen bodový cíl, který má platnost až do doby přistoupení ČR k eurozóně.

V praxi se nepoužívají jednotlivé dílčí politiky samostatně, tvůrci hospodářské politiky musí ke stabilizaci ekonomiky využívat vhodnou kombinaci fiskální a monetární politiky, která se nazývá policy mix.

15. Ekonomický růst a hospodářský cyklus

Vykazuje-li potenciální produkt dlouhodobý růst, spojený se zvyšováním produkčních možností ekonomiky, hovoříme o **ekonomickém růstu**. V ekonomice však nedochází pouze k růstu potenciálního produktu, sleduje se také vývoj skutečného reálného produktu. Tento produkt může také vykazovat tendence k růstu, nikoli však trvale - v delším období následuje jeho pokles. Toto kolísání je ovlivněno nabídkovými a poptávkovými šoky a nazýváme jej kolísáním cyklickým, jinak řečeno **ekonomickým cyklem**.

K měření ekonomického růstu používáme dva přístupy, a to tempo růstu a koeficient růstu. **Tempo růstu** reálného produktu vyjadřujeme jako poměr hodnoty přírůstku reálného produktu k hodnotě produktu období předcházejícího a **koeficient růstu** jako poměr mezi současným reálným produktem a reálným produktem předchozího období.

Tabulka 5 - Tempo růstu reálného HDP v České republice v letech 2005 - 2012

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Tempo růstu produktu (v %)	6,8	7,0	5,7	3,1	-4,5	2,5	1,8	-1,2

Pramen: Český statistický úřad

Kromě výše uvedeného vývoje absolutní velikosti reálného produktu, pomocí kterého vyjadřujeme nejen ekonomický růst, ale také vývoj *ekonomické síly* země, můžeme sledovat i vývoj produktu na jednoho obyvatele, což vyjadřuje vývoj *ekonomické úrovně* dané země. Tento ukazatel je považován za základní ukazatel vývoje životní úrovně dané ekonomiky.

V souvislosti s kvantitativním rozšiřováním produkce užitím většího množství výrobních zdrojů – práce, přírodních zdrojů a kapitálových statků, hovoříme o *kvantitativních (extenzivních) determinantech růstu* a tedy o kvantitativním, nebo extenzivním růstu. Protože reálné ekonomiky nemohou své výrobní zdroje zvyšovat dlouhodobě, musejí se orientovat na jejich kvalitnější a efektivnější využití. Tyto *kvalitativní (intenzivní) determinanty* růstu jsou základem kvalitativního, nebo intenzivního růstu (patří zde například technický pokrok, úspory z rozsahu ve výrobě, specializace, prohlubování znalostí apod.).

Význam jednotlivých determinantů ekonomického růstu (vývoj produktu) kvantifikuje *agregátní produkční funkce*, kdy nejznámější je Cobb-Douglasova produkční funkce vyjadřující podíly technologického pokroku, práce a kapitálu na tvorbě produktu.

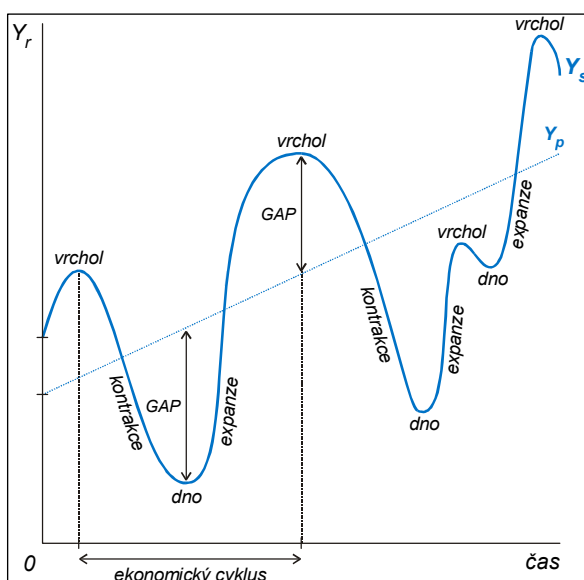
Ekonomický růst a jeho jednotlivé determinanty jsou v ekonomické teorii analyzovány pomocí modelů (teorií) ekonomického růstu. Klasické modely růstu vycházely z objasnění ekonomického růstu tradiční agrární společnosti a pokusili se objasnit, proč ekonomika dosahuje nulového ekonomického růstu, který nazvali *stacionárním stavem*. Tento stav je charakterizován nulovým tempem růstu produktu, populace a produktu na obyvatele a subsistenčními mzdami, což jsou mzdy odpovídající životnímu minimu. Keynesiánské teorie růstu, kdy nejznámější je *Harrod-Domarův model*, se zabývají zkoumáním podmínek rovnovážného růstu, tedy růstu při plném využití kapitálu a plné zaměstnanosti a kladou důraz na rovnováhu mezi skutečným, zaručeným a přirozeným tempem růstu. Neoklasické teorie růstu (*Solowův model ekonomického růstu*) se zabývají nalezením podmínek nutných k dosažení stálého, stabilního a optimálního růstu, které jsou založeny na vztahu práce, kapitálu, úspor (spotřeby) a investic. Koncem 60. a během 70. let se objevují návrhy na

zastavení či omezení ekonomického růstu prostřednictvím zpráv Římského klubu. Vznikají nestandardní *teorie nulového růstu* a *teorie omezeného ekonomického růstu*. Tyto teorie zkoumají vývoj ukazatelů životní úrovně a vzájemné souvislosti mezi vývojem počtu obyvatelstva, průmyslové výroby, produkcí potravin, znečištěním životního prostředí a vyčerpáním přírodních zdrojů. V 80. letech pak vznikají různé podoby *teorií trvale udržitelného rozvoje*, které nepožadují úplné zastavení ekonomického růstu, ale ekonomický rozvoj založený na kvalitativní bázi.

Většina ekonomik se orientuje na dosahování intenzivního ekonomického růstu, a to prostřednictvím zvyšování *produktivity práce*. Ta je určována nejen lidským kapitálem, tzn. talentem, vzděláním, zkušenostmi a dovednostmi pracovní síly, ale také množstvím a kvalitou fyzického kapitálu, který pracovní síla používá, dostupností přírodních zdrojů, technologií výroby a způsobem distribuce statků, efektivností podnikatelů a manažerů a v neposlední řadě politickým prostředím.

Ekonomický cyklus, kterým sledujeme vývoj skutečného produktu, má dvě fáze, které jsou ukončeny buď *vrcholem*, nebo *dnem (sedlem)*. Obecně tyto konečné body nazýváme *body obratu* či body zvratu. Dva stejné body obratu vymezují cyklus a mezi těmito body dochází k fázi kontrakce a fázi expanze. Ve *fázi kontrakce* (recese) dochází k poklesu reálného produktu, výnosů a tím i poklesu investiční poptávky. *Fáze expanze* je typická vzestupem ekonomické výkonnosti, nebo růstem reálného produktu a ekvivalentně hovoříme o rozmachu či vzestupu. Cyklické výkyvy vykazují v časovém období určitou pravidelnost a periodicitu. Podle délky jednotlivých period rozlišujeme v ekonomické teorii čtyři typy cyklů: krátkodobé, střednědobé a dva dlouhodobé.

Obrázek 8 - Hospodářský cyklus



Zdroj: TULEJA, P., MAJEROVÁ, I., NEZVAL, P.: Základy makroekonomie. 2. vyd. Brno: BizBooks, 2012. ISBN 978-80-265-0007-0.

Příčiny cyklických výkyvů jsou předmětem zkoumání ekonomické teorie. Keynesiánský přístup k problematice cyklů vychází z předpokladu nepružnosti nominálních mezd, jejichž následkem dochází k výkyvům v zaměstnanosti, produktu, investicích a spotřebních výdajích, tak i k výkyvům v agregátní poptávce. Pro eliminaci těchto výkyvů jsou nutné vládní intervence do ekonomiky. Pro objasnění vztahu investic a reálného produktu v souvislosti s cyklickými fázemi používá tato teorie spojení principu *akcelerátoru* a *multiplikátoru*. V monetaristickém přístupu je ekonomický cyklus podmíněn nesprávnými inflačními očekáváními pracovní síly v podobě peněžní iluze. Ta je důvodem rozkolísanosti agregátní poptávky vyvolané nesprávnou monetární politikou a vládními zásahy do ekonomiky. Podle nové klasické makroekonomie je příčinou ekonomických výkyvů hospodářská politika vlády, kterou považují v této souvislosti za neúčinnou, protože svými zásahy nutí ekonomické subjekty k neracionálnímu chování.

Hospodářská politika se zabývá zkoumáním a sledováním ekonomických cílů a nástrojů nutných pro dosažení těchto cílů. Toto sledování je úkolem tvůrců (nositelů) hospodářské politiky, kterými jsou státní instituce jako parlament, vláda a centrální banka. Ti prostřednictvím této politiky ovlivňují nejen ekonomické procesy, ale i ekonomické prostředí důležité pro rozhodování ekonomických subjektů a v neposlední řadě také jejich očekávání. K cílům, které tvůrci hospodářské politiky sledují, patří dosažení ekonomického růstu, stability ekonomiky, adaptace ekonomiky na vnitřní i vnější vývojové trendy a v neposlední řadě cíle sociální. Protože jde nositelům hospodářské politiky o stabilní vývoj ekonomiky, hovoříme o hospodářské politice jako o *politice stabilizační*. Konkrétní cíle této politiky jsou dosažení ekonomického růstu, nízké úrovně nezaměstnanosti a inflace a vnější rovnováha v podobě vyrovnaného účtu obchodní bilance. Úspěšnost stabilizační politiky a dosahování cílů měříme pomocí magického čtyřúhelníku. Pro udržování makroekonomické stability a ovlivňování ekonomického vývoje používají nositelé hospodářské politiky čtyři dílčí politiky, které jsou rozlišeny podle nástrojů používaných k dosažení svých cílů. Jedná se o fiskální politiku, monetární politiku, důchodovou politiku a vnější obchodní a měnovou politiku.

16. Vymezení světové ekonomiky

Světová ekonomika (světové hospodářství) představuje jednotný sociální organismus, ve kterém jsou národní ekonomiky v rozdílné míře integrovány prostřednictvím mezinárodní dělby práce a věcných prvků ekonomických vztahů. Vztahy mezi subjekty světového hospodářství jsou vyjádřeny v kategoriích pohybu zboží, služeb a faktorů výroby. Z dnešního pohledu se spíše jedná o mezinárodní ekonomické transakce jako důsledek obecnějších vztahů mezinárodní dělby práce.

První etapu vývoje světové ekonomiky lze vymezit obdobím vzniku feudálních států v Evropě a ukončení etapy lze vymezit rokem 1492 (objevením Ameriky a tedy počátkem období zámořských objevů). *Turecká expanze* ve 13. století dočasně přerušila tradiční obchodní cesty mezi Evropou a Čínou, což vedlo k hledání nových obchodních cest. Výsledkem těchto *objevitelských cest* bylo nalezení nových kontinentů, ale i nových cest do Asie. Tím se otevřela cesta ke vzniku skutečně světové ekonomiky.

Druhou etapu vývoje světové ekonomiky, zahájenou objevením Ameriky (1492), ohraničuje občanská válka ve Spojených státech (1865), po níž se nový stát a bývalá kolonie, začíná aktivně prosazovat ve světových trzích. Zahrnuje tedy etapu *kolonizace méně vyspělých civilizací* a vytváření nových států. Základním fenoménem této etapy byla *první průmyslová revoluce*, která skončila ve 20. až 30. letech 19. století ve střední Evropě. Dochází k industrializaci jednotlivých zemí, k přesunu pracovních sil ze zemědělství do průmyslu. Na počátku 19. století dochází i k emancipaci kolonií v Latinské Americe a tedy ke vzniku nových států.

Třetí etapu vývoje světové ekonomiky lze ohraničit koncem občanské války ve Spojených státech (1865) a koncem první světové války (1918). *Kolonizační proces pokračuje* snahou podmanit si další země (další trhy a zdroje levných surovin), zejména v Asii. V této etapě již lze hovořit o světové ekonomice, neboť *všechny země jsou zapojeny do světového obchodu*. Nastupuje *druhá průmyslová revoluce*, dochází k industrializaci dalších zemí (Německo, Japonsko, Itálie) doprovázené snahou po dostižení Velké Británie a Francie a ke střetu ekonomického nacionalismu a doktríny volného obchodu.

Čtvrtá etapa rozvoje světové ekonomiky představuje období mezi dvěma světovými válkami (1918 - 1945). První světová válka znamenala oslabení pozic tradičních koloniálních metropolí a zánik podmínek kapitalismu volné soutěže. Dochází k *velké průmyslové krizi* a obnovení ekonomického nacionalismu, které vedly ke všeobecné celní válce. Zvýšená *úloha*

státu v ekonomice nalezla v některých zemích formu státního kapitalismu spojeného s totalitní – *fašistickou diktaturou*, který řešil ekonomické problémy zbrojením a přípravou nového válečného konfliktu ve snaze získat trhy a zdroje levných surovin (Německo, Itálie, Japonsko). Jiným řešením, zejména sociálních problémů tržní ekonomiky, bylo odstranění tržní ekonomiky vůbec a její nahrazením mechanismem *centrálního plánování* spojeným s komunistickou diktaturou.

Pátá etapa vývoje světové ekonomiky zahrnuje druhou polovinu 40. let, 50. a 60. léta 20. století. Vytvořily se a působí mezinárodní organizace regulující mezinárodní měnový systém a kapitálový trh. Ve světové ekonomice se *vyčlenily tři skupiny zemí*. První skupinu tvořilo 24 hospodářsky vyspělých zemí (HVZ). Mezi nimi se ke konci 60. let vykristalizovala tři ekonomická centra - USA, Japonsko a Evropská společenství, ta současně představovala nový subjekt světové ekonomiky – *regionální ekonomickou integrace*. Další skupiny zemí představovaly země s centrálně plánovanou ekonomikou (CPE). Těch bylo, v době jejich největšího rozmachu 15 a třetí skupinu zemí představovalo 120 rozvojových zemí (RZ), z nich dvě desítky zemí přejaly některé prvky sovětského modelu řízení. Zvláštní místo zaujímala v tomto období Čína jako nejlidnatější země.

Šestá etapa zahrnuje 70. až 90. léta 20. století. V 70. letech se projeví, do té doby, nevídané poruchy. Především došlo k rozpadu světového měnového systému a ke *strukturální krizi* charakterizované krizí energetickou (hlavně ropnou), surovinovou a potravinovou. V ekonomikách HVZ se projeví nové ekonomické jevy jako stagflace a slumpflace, jako důsledek doposud používané keynesiánské regulace ekonomiky, která již neumožňovala řešit problémy tržní ekonomiky té doby. Počátek 80. let byl ve znamení hospodářské recese v HVZ. Šlo o nejdelší a nejhlubší pokles za celé poválečné období. Vznikla v HVZ, ale zasáhla i CPE a RZ. Avšak zatímco HVZ se poměrně rychle z krize vymanily, RZ teprve v posledních letech dosáhly jistého urychlení rozvoje. Příčinou jejich pomalejšího vývoje je značné zadlužení RZ, ale i nepříznivé směnné relace surovin a výrobků. Zvláštní skupinou RZ se staly *nově industrializované země*, kterým se podařilo vyřešit problém rozvojových zemí a nastoupit cestu rozvoje. U zemí CPE se citelně projeví disfunkce ekonomického mechanismu. Díky jim tyto země nedokázaly využít možností vědeckotechnického pokroku a upadly do vleklé politické a hospodářské krize, které byly ukončeny na počátku 90. let 20. století ekonomickým a politickým zhroucením. V této poslední etapě rozvoje světové ekonomiky se projeví významné fenomény. Především se ukázalo, že v 60. letech 20. století skončil jeden civilizační cyklus spojený s technickou, strojově-industriální civilizací, který

byl vystřídán nástupem nové civilizace spojené s rozvojem informací a informačních technologií. V důsledku toho se začal prosazovat proces **globalizace** světové ekonomiky, jehož vedoucí silou se staly nadnárodní společnosti. Hovoří se o nástupu **postindustriální společnosti**, o nástupu technologie znalostní.

Národní ekonomiky jsou základním subsystémem světové ekonomiky, které je potřebné klasifikovat podle jejich ekonomické úrovně a velikosti, aby bylo možné stanovit jejich postavení ve světové ekonomice. Nejpoužívanější členění zemí je členění na **hospodářsky vyspělé země, země rozvojové a centrálně plánované ekonomiky**. Rozvojové země jsou pak členěny na nově industrializované země, země produkující ropu, nejméně rozvinuté země a skupinu ostatních rozvojových zemí. Významné je i rozlišení zemí podle velikosti a podle schopnosti produkovat inovace.

Světová ekonomika je součástí biosociálního systému Země. Světová ekonomika je v interakci s přírodou a lidskou společností, což může být **zdrojem globálních problémů**. To jsou problémy týkající se všech zemí (všeho lidstva) a řešitelné pouze ve spolupráci všech zemí světa. Příkladem jejich působení jsou demografický a klimatický globální problém. Problematikou globálních problémů se zabývá globalistka. Významnou oblastí, v níž se střetávají **globalistika** a ekonomická teorie, je problematika vztahu ekonomického růstu a globálních problémů. Zde se názory zatím pohybují v extrémních pozicích. Na jedné straně se razilo heslo, že "ekonomický růst řeší vše", na druhé straně byl růst odmítán pod heslem "nulového či záporného růstu", což prý jedině zamezí další devastaci planety, až k současnému pojetí **trvale udržitelného růstu**.

Růst a rozvoj ve světové ekonomice není regionálně rovnoměrný. Příčiny této nerovnoměrnosti spočívají v různých klimatických a geografických podmínkách, v nichž se jednotlivé regiony a země nacházejí, dále v různých formách organizace společnosti, což se projevuje v různé schopnosti generovat a přijímat inovace, a to je dále modifikováno velikostí ekonomiky, různou mírou a charakterem zapojení do světové ekonomiky. Regionální nerovnoměrnost růstu a rozvoje se projevuje ve vývoji sektorové struktury ekonomiky v jednotlivých regionech. Ten lze charakterizovat vývojem zastoupení jednotlivých odvětví v ekonomice, respektive podílem ekonomických sektorů na tvorbě HDP, nebo na celkové zaměstnanosti. Významnou roli zde hraje vědeckotechnický pokrok. **Vědeckotechnický pokrok** je proces neustálého nalézání poznatků (invencí) a jejich realizace formou inovací do procesu výroby statků a služeb. Realizace vyšších typů inovací se děje cestou investic. Důsledkem vědeckotechnického pokroku jsou jednak změny struktury stávajících výrobních

celků, projevující se jako změna dělby práce, specializace a kooperace mezi jednotlivými výrobními celky, jednak vznik nových výrobků, nových oborů a odvětví výroby a služeb a jednak zánik oborů a odvětví “starých”. Uvedený vývoj probíhá v cyklech, pro něž je charakteristický dynamický rozvoj nosných odvětví.

Vědeckotechnický pokrok se projevuje na úrovni mikroekonomické (podnikové), makroekonomické (na úrovni národní ekonomiky) i nadnárodní (světové). Projevuje se rostoucí produktivitou práce a dále rostoucí *specializací* a současně *diverzifikací výrob.* Zásadním důsledkem na nadnárodní úrovni je změna mezinárodních vztahů projevující se jako *interdependence a internacionalizace zemí.* Tyto probíhají samovolně, jsou však urychlovány politickými rozhodnutími vlád, které prosazují liberalizaci zahraničního obchodu a liberalizaci pohybu kapitálu a tím tyto procesy urychlují. Výsledkem pak je *globalizace světové ekonomiky.*

17. Zahraniční obchod a vnější obchodní politika

Pohyb zboží mezi zeměmi je historicky nejstarší a základní formou mezinárodních ekonomických vztahů, protože dálkový obchod by provozován již ve starověku a jeho význam pro lidstvo byl značný. V současné době je mezinárodní obchod zásadním zdrojem ekonomického růstu zemí a současně výrazem jejich rostoucí vzájemné závislosti.

Zahraniční obchod mezi zeměmi se uskutečňuje díky realizaci absolutních nebo komparativních výhod. Absolutní výhoda znamená, že země produkuje daný statek levněji než jiné země, komparativní výhoda znamená, že se země zaměřuje (specializuje) na produkci statku, který produkuje nejlevněji ze všech svých produkováných statků. Zahraniční obchod představují toky zboží z ekonomiky (vývoz) a toky zboží do ekonomiky (dovoz).

Světový trh představuje řada propojených regionálních trhů, na nichž se soustřeďuje rozhodující nabídka a poptávka po daném statku (komoditě). Rychlé dopravní a informační propojení mezi těmito trhy znemožňuje, aby se na nich stanovovaly řádově odlišné ceny za dané zboží, naopak vede k tomu, že se ceny daných zboží mají tendenci sblížovat. Díky existenci komoditních burz a zbožové arbitráži se u světově obchodovatelného zboží prosazuje *zákon jedné ceny.*

Zahraniční obchod plní v ekonomice dvě základní funkce, a sice **funkci transformační**, kdy modifikuje strukturu vytvořeného produktu ve strukturu užitého produktu a **růstovou funkci**, neboť růst exportu se promítá do růstu produktu.

Velikost zahraničního obchodu představuje významnou makroekonomickou veličinu, která je stanovována na základě celní statistiky. K nejdůležitějším ukazatelům o zahraničním obchodě patří obrat zahraničního obchodu a saldo obchodní bilance, dále komoditní a teritoriální struktura zahraničního obchodu a konečně míra otevřenosti ekonomiky a směnné relace.

Obchodní politika státu představuje chování státu vůči zahraničnímu obchodu. Obsahuje soubor cílů a nástrojů, jimiž vláda přímo či nepřímo reguluje rozsah a strukturu zahraničního obchodu. Jejím cílem je regulovat teritoriální a komoditní strukturu vývozu a dovozu statků a může vycházet ze dvou koncepcí – protekcionismu a liberalismu. Nástroje obchodní politiky se člení na smluvní a autonomní. Ke **smluvním nástrojům** patří obchodní smlouvy, obchodní dohody a platební dohody. **K autonomním nástrojům obchodní politiky** patří cla, kvantitativní restrikce, devizové restrikce, technické překážky a nástroje na podporu exportu. Clo je nejstarší protekcionistické opatření obchodní politiky a jedná se o poplatek vybíraný za boží přecházející hranice země. Použití těchto nástrojů je omezeno obchodními smlouvami. K nejdůležitějším mnohostranným obchodním smlouvám patří Všeobecná dohoda o obchodu a clech (GATT), jejíž agendu v současnosti vykonává Světová obchodní organizace (WTO). Pro překonání nevýhod úzkých národních trhů se vytváří **regionální ekonomické integrace**. Ty vznikají na základě smluv, jako např. smlouvy o zóně volného obchodu, nebo smlouvy o celní unii. Tyto smlouvy výrazně omezují používání autonomních nástrojů obchodní politiky mezi členskými zeměmi. Zvláštní typem mnohostranné smlouvy je smlouva o Evropské unii, která zavádí společnou obchodní politiku členských zemí, kterou vykonává nadstátní orgán (Evropská komise).

Poznámka k **ekonomické rovnováze**: zatímco **vnitřní ekonomická rovnováha** země je zpravidla definována jako stabilita vzájemných vztahů uvnitř ekonomického systému, **vnější ekonomická rovnováha** je chápána jako stabilita zahraničně-ekonomických vztahů, a to s důrazem na vyrovnanost autonomních peněžních toků zachycených na účtu platební bilance. **Platební bilance** je systematickým statistickým výkazem, jenž shrnuje veškeré hospodářské transakce mezi danou zemí a zahraničím v průběhu určitého časového období. Vyjdeme-li z metodiky Mezinárodního měnového fondu, pak dospějeme k závěru, že platební bilance

zahrnuje *běžný účet, kapitálový účet, finanční účet, chyby a opomenutí, kurzové rozdíly a účet změny devizových rezerv.*

18. Mezinárodní měnové vztahy

Mezinárodní měnové vztahy můžeme charakterizovat jako vzájemné peněžní vztahy mezi zeměmi ve světové ekonomice, které jsou regulované mezinárodním měnovým systémem. *Mezinárodní měnový systém* je souhrn vzájemných vazeb mezi měnami a měnovými systémy jednotlivých ekonomik, které vznikají na základě jejich politických, kulturních a hospodářských vztahů. K realizaci mezinárodních ekonomických vztahů je nutná existence mezinárodních (světových) peněz, které mohou sloužit jako mezinárodní obchodní měna, jehož cenou je devizový kurz nebo mezinárodní rezervní měna.

Devizový kurz je cena národní měnové jednotky vyjádřená v jiné národní jednotce. Výchozí výši devizového (měnového) kurzu stanovuje centrální banka jako nominální devizový kurz respektive jako paritu měny, což je úředně stanovený poměr dvou měn. Konkrétní výše devizového kurzu je pak dána na základě poptávky a nabídky po dané devize na devizovém trhu. Devizový kurz kolísá kolem parity měny.

Při obchodování na devizovém trhu dochází ke krátkodobému kolísání kurzu. Změny kurzu mohou mít charakter *depreciace* (znehodnocení, oslabení), kdy dochází k poklesu kurzu oproti zahraniční měně nebo *apreciaci* (zhodnocení, posílení), kdy dochází k vzestupu kurzu oproti zahraniční měně. Vedle tohoto krátkodobého kolísání kurzu existují jeho trvalejší změny. Jedná se o devalvaci eventuelně revalvaci kurzu, kdy jde o trvalou úřední změnu kurzu, kterou vyhlásí centrální banka. V případě devalvace se jedná o snížení úředně stanoveného poměru dvou měn a opakem je revalvace.

Tabulka 6 - Měnový kurz české koruny k 1. 9. 2013

Kurz eura	26,735 CZK/EUR
Kurz amerického dolaru	19,445 CZK/USD
Kurz britské libry	30,131 CZK/GBP

Pramen: Česká národní banka

Základní teorií devizového kurzu je *teorie parity kupní síly měny* (PPP). Kupní síla měny vyjadřuje množství zboží, které si lze při dané cenové hladině zakoupit za danou peněžní jednotku (např. za 1.000 CZK). Čím více zboží si je možné za danou jednotku zakoupit tím větší je kupní síla měny. Devizový kurz by měl odpovídat paritě kupních sil dvou měn.

Teorie měnového kurzu na základě PPP není všeobecně přijímána, poněvadž kurz měny ovlivňuje nejen obchod se zbožím, kdy ne všechno zboží je světově obchodovatelné (a tedy zákon jedné ceny neplatí všeobecně), ale rovněž i pohyb kapitálu. Nicméně veličina PPP sehrává významnou roli při komparacích ekonomické úrovně jednotlivých zemí. Ze srovnání vývoje měnového kurzu a PPP byla totiž odhalena systematická souvislost, kterou vyjadřuje *index kursové odchylky*, který zobrazuje podhodnocení kurzu dané ekonomiky.

Devizový trh je celosvětový trh, který je tvořen na jedné straně centrálními bankami zemí, komerčními bankami a zprostředkovateli (brookery) a na druhé straně klienty bank, tedy veřejností, podniky a nebankovními finančními institucemi. Devizový trh dělíme na dva segmenty, a to maloobchodní trh deviz, na němž obchodují banky se svými klienty (občany, kteří poptávají valuty jako turisté, nebo podnikateli, kteří poptávají nebo nabízejí devizy s ohledem na své obchodní transakce) a mezibankovní trh deviz. Ten je tvořen spojením mezi bankami, jejichž devizová oddělení (dealeři) spolu přímo nebo nepřímo obchodují a provádí devizovou arbitráž se snahou co nejlevněji nakoupit danou měnu a co nejdražší ji prodat. Na těchto transakcích se aktivně podílí zprostředkovatelé – brookeři.

Na vývoj devizového kurzu působí celá řada faktorů. Především se jedná o operace centrální banky, dále pak rozdílný vývoj cenových hladin v dané zemi a v zahraničí (vliv inflačního diferenciálu), dále rozdílný vývoj úrokových sazeb (vliv úrokového diferenciálu) a konečně saldo obchodní bilance a ekonomický růst. Všechny tyto faktory působí různou silou současně. Při zkoumání vlivu uvedených faktorů na vývoj devizového kurzu je nutné vždy zjistit, jaký má tento faktor dopad na nabídku a poptávku po domácí měně.

Centrální banka může ovlivňovat vývoj devizového kurzu pomocí *devizové intervence*, kdy prodává nebo nakupuje národní měnu. Devizové intervence uplatňuje podle předem ohlášené politiky. Jedná se o politiku fixního kurzu, floatingu nebo řízeného floatingu, který mimo jiné uplatňuje také Česká republika.

Mezinárodní měnová soustava představuje formu organizace peněžního oběhu pomocí níž jednotlivé země, respektive její ekonomické subjekty hradí své závazky mezi sebou navzájem. Mezinárodní měnová soustava je tvořena organizacemi, které se účastní devizového trhu, tj.

komerčními bankami, centrálními bankami a mezinárodními měnovými organizacemi, které koordinují činnost centrálních bank jednotlivých zemí. Mezinárodní měnová soustava prošla vývojem, kdy systém bimetalismu byl koncem 19. století nahrazen zlatým standardem, který trval až do roku 1971, kdy byl definitivně opuštěn a nahrazen systémem papírových peněz. Zlatý standard se vyznačoval tím, že devizový kurz byl odvozován od poměru váhového množství zlata obsažených v jednotlivých měnách, dále volnou ražbou mincí a jejich oběhem, volným mezinárodním pohybem zlata, politikou fixního kurzu a směnitelností bankovek za zlato. Tento systém se dále vyvíjel směrem k postupnému omezování směnitelnosti bankovek za zlato až ke svému zániku. Výše uvedené můžeme shrnout do pěti etap – období před zlatým standardem (systém bimetalických měn), který se datuje do roku 1870, období klasického zlatého standardu (monometalismus) v letech 1870 až 1914, období mezi světovými válkami, kdy státy opustily zlatý standard, období Bretton-woodského měnového systému po druhé světové válce až do roku 1971, které je charakterizováno politikou fixních devizových kurzů a období po rozpadu výše jmenovaného systému (od roku 1976 - období Jamajského měnového systému) trvající až dodnes.

Významným počinem Bretton-woodského měnového systému bylo založení Mezinárodního měnového fondu (MMF) jako mezinárodní měnové a finanční instituce, která reguluje platební vazby mezi členskými státy a poskytuje jim na určené účely úvěrovou pomoc. K základním úkolům MMF patří zabraňovat prudkým výkyvům devizových kurzů, napomáhat rozvoji světové ekonomiky, poskytovat členským státům devizové úvěry, podporovat mezinárodní spolupráci v měnových otázkách, přispívat k rozvoji a růstu mezinárodního obchodu a zmírňovat a zkracovat nerovnováhy v platebních bilancích členských států.

Další, a starší než MMF, mezinárodní měnovou institucí je Banka pro mezinárodní platby (BIS), která byla založena v roce 1929 osmi evropskými státy, postupně se rozvíjela z evropské instituce na instituci světovou a v současné době má 49 členských států. BIS je v podstatě bankou centrálních bank členských států a po dobu své existence pomáhá zajišťovat finanční stabilitu mezinárodního měnového systému.

Mezi úkoly mezinárodních finančních institucí patří také zajištění mezinárodní likvidity, což znamená zajištění dostatečného množství peněžních prostředků a devizových rezerv na mezinárodní úrovni. Devizové rezervy jsou zásoby zlata, silných směnitelných měn a krátkodobých finančních aktiv. Dělí se dále na oficiální (rezervy centrálních bank) a neoficiální (rezervy obchodních bank, firem, pojišťoven apod.).

19. Evropská unie

Východiskem reálného integračního procesu v západní Evropě po 2. světové válce bylo ustavení integrace sektorového typu - *Evropského společenství uhlí a oceli* (ESUO). ESUO bylo založeno v roce 1952 na dobu 50 let a platnost smlouvy tak vypršela v roce 2002. Následné pokusy o rozvinutí západoevropského integračního procesu i do oblasti politické, resp. vojensko-politické založením *Evropského obranného společenství* (EOS), však byly neúspěšné. V roce 1958 vzniká *Evropského hospodářské společenství* (EHS) a *Evropského společenství pro atomovou energii* (EURATOM). Zakládajícími státy byly Belgie, Francie, Itálie, Lucemburska, Nizozemska a SRN. Zatímco úkolem EHS bylo zřízení *společného trhu* a hospodářské a měnové unie, EURATOM si kladl za cíl přispět vytvořením potřebných podmínek k rychlému vybudování společného trhu v oblasti nukleární energie a rozvoji jaderného průmyslu.

V roce 1985 je schválen dokument *"Bílá kniha. Opatření k uskutečnění vnitřního trhu EHS"*. Tento dokument představuje komplexní program, jehož náplň vedla ES k zásadnímu prohloubení dosavadního integračního procesu, k vytváření skutečného *"jednotného trhu"*, tj. trhu bez vnitřních hranic, který podle přijatého harmonogramu měl být - alespoň v zásadě - dokončen do konce roku 1992. Opatření potřebná k nastolení jednotného vnitřního trhu v tomto dokumentu byla shrnuta do tří skupin, spočívajících v odstranění tzv. věcných, technických a daňových překážek. Právní kodifikace programu Bílé knihy byla provedena přijetím tzv. *Aktu o jednotné Evropě*, který vstoupil v platnost v roce 1987. *Jednotný vnitřní trh* byl v tomto dokumentu vymezen jako naplnění čtyř základních ekonomických svobod, kterými jsou volný pohyb zboží, služeb, osob a kapitálu.

Úspěšné splnění hlavních záměrů Aktu o jednotné Evropě představuje významný pokrok ve vývoji integračního procesu v západní Evropě a vytvořilo podmínky pro přechod k další etapě západoevropské integrace – k vytváření *Evropské unie* dle smlouvy (Maastrichtské smlouvy) podepsané **7. února 1992** v holandském městě *Maastrichtu*.

Smlouvu o Evropské unii lze považovat za významný mezník ve vývoji evropské integrace. Významně prohloubila nejen integrační proces v oblasti hospodářské, kdy definovala nový cíl v podobě vytvoření *hospodářské a měnové unie*, ale také jej doplnila o spolupráci v oblasti politické a bezpečnostní. Struktura Evropské unie je často připodobňována k antickému

chrámu se **třemi pilíři – Evropská společenství, Společná zahraniční a bezpečnostní politika a Spolupráce v justici a vnitřních věcech.**

Společenství má v průběhu svého vývoje za sebou několikeré zkušenosti s úspěšným rozšiřováním. Do dnešních dnů, pomineme-li původní šestice zakládajících zemí (SRN, Itálie, Francie, Belgie, Lucembursko a Nizozemsko), **proběhlo 7 kol rozšíření:** 1973 – Irsko, Velká Británie, Dánsko; 1981 – Řecko; 1986 – Portugalsko a Španělsko; 1995 – Rakousko, Finsko a Švédsko; 2004 – Česko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Kypr, Malta, Polsko, Maďarsko, Slovensko a Slovinsko; 2007 – Rumunsko a Bulharsko; 2013 – Chorvatsko.

Oficiální přihlášku ČR do EU podala česká vláda v čele s premiérem Václavem Klausem (prakticky jako poslední z kandidátů) **23. ledna 1996**. Přijímací jednání tak bylo dokončeno v roce 2003 ratifikačním řízením s ČR a dalšími devíti kandidátskými státy, aby se tyto „mohly zúčastnit voleb do Evropského parlamentu“, jak bylo zdůrazňováno představiteli Unie. Po slavnostním podpisu **Smlouvy o přistoupení ČR k EU** 16. dubna 2003 v Aténách a její ratifikací českým parlamentem, kterému předcházelo referendum k této smlouvě, vstoupila Česká republika **1. května 2004 do Evropské unie.**

Rozsah i náročnost integračního programu Unie a její nadstátní charakter si vynutil i vytvoření propracovaného **systemu institucí a orgánů** s mnoha pravomocemi. Byl vytvořen specifický organismus, který nemá obdoby v žádné jiné mezinárodní organizaci či instituci. **Hlavními orgány Evropské unie jsou:** Evropská rada, Rada Evropské unie, Evropská komise, Evropský parlament, Evropský soudní dvůr a Evropský účetní dvůr.

Evropská rada je nejvyšší politickou institucí a představuje jednání (summit) nejvyšších představitelů všech členských zemí a předsedy Evropské komise. Naproti tomu **Rada Evropské unie** je představitelem nejvyšší zákonodárné moci v Unii, jenž je nadán právem přijímat usnesení, která mají charakter zákona. Je tvořena zástupci všech členských států (každý člen má po jednom zástupci, obvykle se jedná o ministry toho resortu, jehož problematika je hlavním předmětem jednání), přičemž členské státy se každý půlrok střídají v jejím předsednictví (více na internetových stránkách Rady Evropské unie: <http://www.consilium.europa.eu/council/presidency-websites?lang=cs>). ČR předsedala EU v první polovici roku 2009. **Evropský parlament** je druhou zákonodárnou institucí a skládá se ze zástupců lidu států sdružených ve Společenství. Europoslanci jsou voleni přímým všeobecným hlasováním. Výkonnou, iniciativní a kontrolní funkcí v soustavě institucí EU disponuje **Evropská komise**, jež má právo předkládat návrhy nových zákonů, jež se stávají

součástí komunitárního práva. Komise také zastupuje Společenství vůči nečlenským zemím a každý členský stát má v uvedené instituci jednoho svého zástupce (více o Evropské komisi například na: http://ec.europa.eu/index_cs.htm). **Evropský soudní dvůr** zajišťuje dodržování práva při výkladu a provádění Smlouvy o ES, rovněž formuje právní systém Unie, protože jeho rozhodnutí dokompletovávají systém zákonů, usnesení, pravidel apod. Další důležitou institucí EU je **Evropský účetní dvůr**, jehož hlavním posláním je kontrola účtů a přezkoumávání veškerých rozpočtů, příjmů a vydání všech institucí a agentur ES.

Přechod EU k další etapě prohlubování integračního procesu, které by překonalo již dosaženou úroveň jednotného vnitřního trhu, je spojen s rozhodnutím členských států ES vypracovat a realizovat integrační koncepci hospodářské a měnové unie. Definitivní rozhodnutí o směřování Společenství k **měnové unii** padlo v roce **1991 na jednání Evropské rady v Maastrichtu**. K vytvoření **EMU** tedy dochází k **1. lednu 1999**, což je v souladu s termínem stanoveným smlouvou z Maastrichtu. Členy Evropské měnové unie se k tomuto datu stalo 11 zemí EU. Mimo zůstalo Řecko, které jako jediné nesplňovalo konvergenční kritéria, a pak země, jejichž nepřítomnost v EMU je spíše otázkou politickou než ekonomickou - Velká Británie, Dánsko a Švédsko. Zatímco poslední tři jmenované státy stojí i v současnosti mimo EMU (Švédové odmítli přijetí společné měny euro v referendu na podzim 2003), Řecko se stává členem k 1. lednu 2001. K dalšímu rozšíření EMU došlo 1. ledna 2007, kdy se zaváděním společné měny euro započalo Slovinsko a o 2 roky později (k 1.1.2009) Slovensko. Evropská hospodářská a měnová unie je koncipována jako forma nadstátní integrace, kde mezi instituce zásadního významu pro vznik a fungování EMU patří **Evropský systém centrálních bank** a **Evropská centrální banka**. Eurosystem jakožto centrální bankovní systém eurozóny se skládá z Evropské centrální banky a národních centrálních bank členských států EU, jejichž jednotnou měnou je euro.

Poznámka k **Schengenskému prostoru**: Schengenský prostor je území většiny evropských států (nezaměňovat s územím členských států EU) kde mohou občané smluvních států překračovat hranice na kterémkoliv místě bez nutnosti projít hraniční kontrolou. ČR je členem Schengenského prostoru od roku 2004. Dalšími členy jsou (k roku 2013): Belgie, Francie, Lucembursko, Německo, Nizozemsko, Itálie, Portugalsko, Španělsko, Řecko, Rakousko, Dánsko, Finsko, Island, Norsko, Švédsko, Spojené království a Irsko (jen částečně), Estonsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Polsko, Slovensko, Slovinsko, Švýcarsko a Lichtenštejnsko.

20. Integrace a globalizace světové ekonomiky

Východiskem *globalizačních a integračních procesů* ve světové ekonomice je postupné rozšiřování a prohlubování *dělbý práce* a s ní související specializace jednotlivých národních ekonomik. V důsledku tohoto procesu postupem času dochází k procesu trvalého a postupného propojování národních ekonomik, tedy k jejich *internacionalizaci*. Internacionalizace a s ní související vytváření bilaterálních či multilaterálních vztahů mezi zeměmi ve světové ekonomice vede k *interdependenci*, což je proces prohlubující vzájemnou závislost národních ekonomik. Interdependence je základem pro ekonomickou integraci.

Ekonomická integrace je objektivně se prosazující proces ve světové ekonomice, který je charakteristický postupným propojováním a spojováním dříve samostatných ekonomických celků do větších celků, které vedle větší ekonomické síly umožňují dosažení vyššího stupně kooperace a tedy i efektivnosti. Za *globalizaci* je považován rozvoj mezinárodních ekonomických vztahů, jež vede k rostoucí propojenosti a vzájemné závislosti národních ekonomik ve světové ekonomice. Globalizační proces v současnosti stojí na dvou základních pilířích. Prvním je *liberalizace mezinárodního obchodu*, která spočívá jednak v postupném odstraňování bariér omezujících volný pohyb zboží a služeb v rámci světové ekonomiky. Druhým pilířem je *vědeckotechnický pokrok*, jenž se promítá do vzniku nových technologií a jejich využití především v oblasti mezinárodní přepravy a informačních technologií. Globalizace je současně doprovázena takovými procesy ve světové ekonomice, které jsou označovány jako *regionální ekonomická integrace*.

Existuje několik typů seskupení zemí z hlediska jejich úrovně prointegrovanosti, tzn. šíře, hloubky a intenzity jejich integrace. V ekonomické teorii jsou tyto označovány jako *integrační stupně* a představují přechodné etapy od nejnižších úrovní ekonomické spolupráce zemí až k úplné ekonomické a politické integraci zemí. Rozlišujeme 7 integračních stupňů, a to pásmo volného obchodu, celní unie, primární hospodářská unie, rozvinutá hospodářská unie, formativní hospodářská a měnová unie, komplexní hospodářská a měnová unie, hospodářská a politická unie.

V současnosti můžeme na všech světadílech zaznamenat celou řadu pokusů o regionální ekonomickou integraci. Například dle údajů Světové obchodní organizace nalezneme v rámci světové ekonomiky více než 200 integrací na úrovni pásma volného obchodu. Stručný výčet těch nejdůležitějších na jednotlivých kontinentech i s aktuálním počtem členských zemí uvádíme níže:

- Evropa:
 - EU Evropská unie (28 členů)
 - CEFTA Středoevropská dohoda o volném obchodu (3 členy)
 - EFTA Evropské sdružení volného obchodu (4 členy)
 - SNS Společenství nezávislých států (12 členů)
 - EAEC Euroasijské hospodářské společenství (5 členů)

- Asie:
 - ASEAN-AFTA Oblast volného obchodu. Sdružení národů jihovýchodní Asie (10 členů)
 - SAARC Jihoasijské sdružení pro regionální spolupráci (7 členů)
 - UAE Spojené arabské emiráty (7 členů)
 - GCC Rada pro spolupráci v zálivu (6 členů)
 - OPEC Organizace států vyvážejících ropu (11 členů)

- Amerika:
 - NAFTA Severoamerická dohoda o volném obchodu (3 členy)
 - CACM Středoamerický společný trh (5 členů)
 - CARICOM Karibské společenství a společný trh (15 členů)
 - ASC Sdružení karibských států (26 členů)
 - ECCM Východokaribský společný trh (7 členů)
 - AEC Andské hospodářské společenství (5 členů)
 - MERCOSUR Jižní společný trh (4 členy)
 - LAIA Latinskoamerické sdružení pro integraci (12 členů)
 - FTAA Celoamerická dohoda o volném obchodu (34 členů)

- Afrika:
 - ECOWAS Hospodářské společenství západoafrických států (15 členů)
 - UEOMA Hospodářská a měnová unie západní Afriky (7 členů)
 - CEMAC Hospodářské a měnové společenství střední Afriky (6 členů)
 - CEEAC Hospodářské společenství států střední Afriky (11 členů)
 - SACU Jihoafrická celní unie (5 členů)
 - SADC Rozvojové společenství jižní Afriky (14 členů)

- EAC Východoafrické hospodářské společenství (3 členy)
- COMESA Společný trh jižní a východní Afriky (20 členů)
- AMU Arabská unie Mahrebu (5 členů)

- Oceánie:
 - PIF Jihotichomořské fórum (16 členů)
 - SPARTECA Jihotichomořská dohoda o regionálním obchodě a hospodářské spolupráci (16 členů)

Ve světové ekonomice se také setkáváme s několika integračními organizacemi, které jsou výsledkem mezikontinentální integrace. **Mezikontinentální integrace** se účastní země z vícera kontinentů, což ji výrazným způsobem přibližuje k integraci globální. Budeme-li však tuto integraci posuzovat s územního hlediska, je zřejmé, že se jedná o formu výrazně užší, než je integrace globální.

Globalizační integrační proces se projevuje nejen v oblasti makroekonomické, ale také v mikroekonomické sféře, tj. na úrovni podniků. Dopady na podnikovou sféru jsou však nejednoznačné. Na jedné straně vede ke vzniku různých forem mezinárodních firem a nadnárodních korporací, které se stávají základem celé struktury globalizované ekonomiky, na straně druhé však vcelku logicky výrazným způsobem snižuje šance na úspěch národních malých a středních firem. **Nadnárodní korporace** neboli **nadnárodní společnosti** jsou definovány jako právnické osoby a osoby bez právní subjektivity, které jsou tvořeny mateřskými podniky a jejich zahraničními afilacemi. Nadnárodní společnosti vznikají v důsledku pronikání domácích koncernů do zahraničí, přičemž platí, že za nadnárodní korporaci je považována taková společnost, která je složena ze společností, jež působí minimálně v dvou zemích.

Ve světové ekonomice rozlišujeme dva typy nadnárodních korporací. Prvním jsou **multinacionální korporace**, které vznikají fúzí dvou či více podniků z různých zemí. Druhým typem jsou **transnacionální společnosti**, které vznikly alokací kapitálu určité společnosti do jiných zemí. Existuje několik způsobů, jakým může firma alokovaná v jedné zemi získat majetkové podíly ve státech jiných. Těmi základními, které se takové firmě nabízejí je vybudování podniku v hostitelské zemi od základu a koupě již existujícího podniku, případně jeho části. V současnosti počet významných nadnárodních společností přesahuje 37 000. Tyto společnosti mají 250 000 dceřiných společností po celém světě. Největší nadnárodní společnosti, které se označují jako „**megamulties**“ je ve světové ekonomice okolo 500,

přičemž pocházejí pouze ze 14 zemí světa. Zaměstnávají však přibližně 20 % celosvětové pracovní síly a vyrábějí více než polovinu celkové světové produkce.

21. Postavení České republiky ve světové ekonomice

Československo v letech 1918 – 1937 nepatřilo mezi nejvyspělejší země Evropy. Lze je však zařadit mezi *země středně vyspělé* bok po boku takových zemí, jakými byly Rakousko, Finsko či Norsko. Československo zaujímalo v Evropě dle ukazatele národního důchodu na obyvatele 14 místo (ve světě potom místo 18), když existovaly značné rozdíly mezi jeho západní více rozvinutou a méně rozvinutou východní částí představovanou Slovenskem. Je však třeba říci, že teritoriální disproporce však nebyla charakteristická jen pro ČSR, nýbrž pro většinu evropských zemí. Meziválečná republika tak na jedné straně zaostávala dosti výrazně za takovými státy jako např. Německo, Belgie či Velká Británie, na straně druhé svou vyspělostí předstihovala velmi výrazně všechny země východní a jihovýchodní Evropy, včetně Itálie, Maďarska a Polska.

V období *centrálně plánované ekonomiky* se postavení Československa ve světové ekonomice poněkud zhoršilo. Na konci 80. let minulého století se pohybovala v žebříčku nejvyspělejších ekonomik na 25. – 28. místě na světě. Největším problémem československé ekonomiky však byla zastaralá struktura ekonomiky, v níž převažovala jednostranná orientace na těžký průmysl, tedy produkci velmi surovinově a energeticky náročnou, navíc s nízkou přidanou hodnotou. Od tohoto se odvíjela i komoditní struktura zahraničního obchodu a jeho teritoriální orientace směrem ke státům socialistického bloku, resp. rozvojovým zemím.

K zásadním politickým změnám dochází ve většině zemí tzv. východního bloku po roce 1989. Ty jsou doprovázeny i *ekonomickými reformami* a *transformací ekonomik* těchto států z centrálně plánovaného systému řízení ekonomiky na *ekonomiky tržní*. Tyto změny jsou doprovázeny v dotčených státech, a Československo není v tomto směru výjimkou, často výrazným poklesem jejich ekonomické úrovně a zhoršení jejich postavení ve světové ekonomice. V případě Československa je daný proces doprovázen ještě jednou důležitou událostí, kterou je jeho *rozdělení* na *Českou republiku* a *Slovenskou republiku*. Dalším důležitým mezníkem z hlediska budoucího směřování obou zemí je rok 2004, kdy se země staly *členy Evropské unie*. Česká republika je také členem Organizace spojených národů (OSN, 1945: zakládající stát, 1993: opětovné členství), Severoatlantické aliance (NATO, od 1999), Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD, od 1995), Světové obchodní

organizace (WTO, od 1995), Mezinárodního měnového fondu (IMF resp. MMF, 1945: zakládající stát, 1990: opětovné členství), dále pak Světové banky, Rady Evropy, Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, Evropské celní unie, dále je součástí Schengenského prostoru, Evropského hospodářského prostoru, členem Visegrádské skupiny a jiných mezinárodních struktur.

Česká republika si na počátku devadesátých let v důsledku výše uvedených faktorů **zhoršuje** svoji **pozici** v rámci světové ekonomiky a nachází se v žebříčku zemí dle ekonomické úrovně až na 38. místě, na kterém zůstává až do současnosti. Za předpokladu dlouhodobého udržení vysokého tempa růstu HDP, bude docházet nejen k tolik žádoucí konvergenci české ekonomiky k ekonomice Evropské unie, ale také k postupnému zlepšování postavení ČR ve světové ekonomice. Koneckonců v roce 2005 předstihla ČR, co do své ekonomické úrovně, první z původních 15 členských zemí EU, kterou je Portugalsko. Ke zvyšování své hospodářské vyspělosti využívá Česká republika také finančních prostředků z fondů EU (více například na: <http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Uvodni-strana>).

V České republice, jakož i v dalších transformujících se ekonomikách střední a východní Evropy došlo po roce 1989 k základní **přeměně struktury** jejich **ekonomik** od struktury s převahou průmyslu ke struktuře s převahou služeb. Politické a ekonomické reformy znamenaly také nový přístup k **zahraničnímu kapitálu** a zejména tedy k **zahraničním investicím**, od kterých se očekávalo, že dokážou zmírnit negativní dopady transformace ekonomiky, především v oblasti rostoucí nezaměstnanosti. Česká republika, co do přílivu zahraničních investic, výrazně předčila své konkurenty ze střední a východní Evropy.

Zahraniční obchod České republiky prodělal v první polovině devadesátých let stěžejní strukturální změny. Hlavními obchodními partnery ČR jsou nyní vyspělé státy s tržní ekonomikou, především potom členské státy Evropské unie. Ve zbožové struktuře českého zahraničního obchodu potom v současnosti převažuje produkty zpracovatelského průmyslu, ve své většině s vysokou přidanou hodnotou.

Převzato z (upraveno):

[01] LEBIEDZIK, M., MAJEROVÁ, I., NEZVAL, P.: *Světová ekonomika*. 1. vyd. Brno: Computer Press, a. s., 2007. ISBN 978-80-251-1498-8.

- [02] TULEJA, P., MAJEROVÁ, I., NEZVAL, P.: *Základy makroekonomie*. 2. vyd. Brno: BizBooks, 2012. ISBN 978-80-265-0007-0.
- [03] TULEJA, P., MAJEROVÁ, I., NEZVAL, P.: *Základy mikroekonomie*. 1. vyd. Brno: CP Books, a. s., 2005. ISBN 80-251-0603-9.
- [04] ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA. www-stránka: <http://www.cnb.cz/cs/index.html>
- [05] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. www-stránka: <http://www.czso.cz/>
- [06] EVROPSKÁ UNIE. www-stránka: http://europa.eu/index_cs.htm
- [07] MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ - STRUKTURÁLNÍ FONDY. www-stránka: <http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/Uvodni-strana>